

ANNEX

1

Cacao

1.1 __ Havenpartijen

1.1.1 __ Nederlandse havens

De belangrijkste doorvoerhaven voor cacao in Nederland is Amsterdam. De haven van Amsterdam is tevens de grootste cacao importeur/haven ter wereld.

1.1.2 __ Belangrijkste bedrijven

Tabel 1: Cacao gespecialiseerde rederijen in Amsterdam Seaports.

Delmas/CMA CGM	Frans bedrijf; RoRo, containerschepen en multipurpose schepen; Expert op vrijwel alle West-Afrikaanse havens.
Grimaldi Lines	Italiaansbedrijf; Multipurpose, container, RoRo service, Southern Express Service, o.a. met Ghana, Ivoorkust.
NileDutch	Multipurpose/container/RoRoschepen West Africa Express
NAF-service	Lijndienst van Israëlische rederij ZIM IntegratedShipping Services
Hapag-Lloyd	Duits bedrijf, o.a. varend tussen West-Afrika en Amsterdam
SafMarine	Dochteronderneming van Deense Maersk, speler in cacaovaart naar Amsterdam, via binnenvaartschepen vanaf Rotterdam en Antwerpen

Tabel 2: Cacao verwerkingsbedrijven in Amsterdam Seaports: van de 650.000 ton geïmporteerd wordt 75% verwerkt in de Zaanstreek.

ADM Cocoa	Jaarproductie meer dan 200.000 ton. Onderdeel van Amerikaanse ADM (Archer Daniels Midland); bedient de zoetwaren-, bakkerij- en zuivelindustrie met cacaomassa, cacaopoeder, cacaoboter, chocolade en zoetwaren Lid van UTZ Certified
Jan Schoemaker	Verwerkt cacaogrondstoffen (uit Ivoorkust en Ghana) die ongeschikt zijn voor de reguliere cacao-industrie (raffinage van bonen met een te hoog vetgehalte, onvoldoende gefermenteerd of te klein, verkleefde bonen en cacaoafval. Eindproduct bestemd voor farmaceutische en cosmetica-industrieën in Europa en de VS.
Dutch Cocoa	Onderdeel van ECOM AgroindustrialIncorporated, een Zwitsers-Amerikaanse onderneming voor de productie van en handel in agrarische artikelen. Cacaomassa, -boter en -poeder. O.a. actief in fairtrade, Max Havelaar, biologische cacao, Rainforest Alliance en UTZ Certified.
Cargill Cocoa& Chocolate	Jaarproductie meer dan 200.000 ton. Cargill bestrijkt de gehele keten van aankoop van de boon tot halffabrikaat, en werkt veelal samen met boerencoöperaties (verbeteren van landbouwtechnieken). Verwerkt

	cacaomassa, -boter, -poeder, chocoladevullingen en industriële chocolade voor voedsel-, chocolade- en banketproducten. Lid van UTZ Certified. In 2010: 15.000 ton UTZ Certified cacaobonen verwerkt.
--	---

*De verwerkingsbedrijven worden gecertificeerd en gecontroleerd in geval van biologische en fairtrade gecertificeerde cacao.

Tabel 3: Cacao gespecialiseerde vemen (op- en overslagbedrijven) in Amsterdam Seaports: 30% van de totale wereldvoorraden cacaobonen wordt opgeslagen in Amsterdam Seaports

Sitos	Opslag van 150.000 ton in 15 loodsen (daarmee 1 van de grootste). CWT Sitos sinds 2008 bezig met gecertificeerde cacao (UTZ Certified).
C. Steinweg Handelsveem	Actief in opslag, behandeling, expeditie, bevrachting en controle van natuurproducten, zoals aardnoten, koffie, thee, cacao, specerijen en kruiden.
H.D. Cotterell	Gespecialiseerd in opslag en behandeling van kwaliteitscacao, voornamelijk uit Latijns-Amerika.
Unicontrol / Univeem	Unicontrol is actief in opslag, vermenging, kwaliteitscontrole (wegen, vochtigheidscontroles, ziekteanalyse en monsterneming) en distributie van cacao en koffie. Univeem is meer gespecialiseerd in distributie en behandeling van afgeleide producten als cacaoboter en cacaopoeder.
Vollers	Opslag cacao in Amsterdamse Hornhaven.
European Warehousekeepers Federation (EWF)	Vereniging van op- en overslagbedrijven, secretariaat bij ORAM ondergebracht. Initiatief van Amsterdam, Antwerpen, Bremen en Hamburg. Draagt ook bij aan duurzaamheid in de cacao keten.

* Vemen hebben alleen met certificering te maken in geval van Organic. Voor Fairtrade geldt geen Chain of Custody certificering voor op- en overslagbedrijven, omdat deze niet juridisch eigenaar worden van producten.

1.2 Haven in cijfers

1.2.1 Import & Export

Tabel 4: De totale verhandelde hoeveelheid in Nederland gezamenlijk (import en export) en totale consumptie in Nederland (bron: ICCO 2007/2008)

Cacao product	Import (ton)	Export (ton)	Netto import	Waarde (Euro)
Bonen	652.726	163.331	489.395	
Boter	75.247	209.440	-134.193	303.000.000
Poeder en cake	26.288	218.401	-192.113	22.000.000 (poeder)
Pasta/liquid	48.960	110.485	-61.525	
Chocolade en chocolade producten	169.696	279.923	-110.227	

Tabel 5: Totale omzet in- en export cacaobonen in Nederland in 2009 (bron CBS Statline)

Import hoeveelheid (ton)	Import Waarde	Export Hoeveelheid (€ ton)	Exportwaarde (€ miljoen)
--------------------------	---------------	----------------------------	--------------------------

618.232	1.262	98.456	200

1.2.2 Aandeel duurzame cacao

Tabel 6: beschikbare cijfers duurzame cacao (bron: TCC Cocoa Barometer 2010)

In 2009 is 104.000 ton gecertificeerde cacao geproduceerd. Dit vertegenwoordigt 3% marktaandeel in de wereldproductie.
In Europa bedraagt het marktaandeel biologische gecertificeerde cacao 0.5%;
Wereldwijd bedraagt het marktaandeel fairtrade gecertificeerde cacao 0.3%;

Tabel 7: prognose van het aandeel duurzame cacao bonen in tonnen verdeeld over de verschillende certificaten. (bron: TCC Cocoa Barometer 2010)

Certified volumes (MT beans)	2010	2015	2020
UTZ Certified	20.000	160.000	500.000
Rainforest Alliance	79.200	321.350	500.000
Fairtrade	80.000	275.000	475.000
Organic	42.500	60.000	80.000
Total	221.700	816.350	1.555.000

*Informatiegebaseerd op interviews met cocoa-experts (Solidaridad, Cargill, IDH, UTZ Certified, Rainforest Alliance, Max Havelaar and Tradin).

*De consumptie van chocolade (bestaat uit de cacaoproducten massa en boter) in Nederland is ca. 4.9 kg per jaar. De consumptie van cacaobonen in Nederland bedraagt 37.000 ton. De cacaoprijs op de wereldmarkt is ca € 2 per kg bonen. De invoerwaarde van cacaobonenconsumptie in Nederland komt daarmee op € 74.000.000.
(bron:www.icco.org)*

1.3 Transport

1.3.1 Landen van herkomst

Ivoorkust is Nederlands grootste leverancier van cacao, 35% van de bonen, 40% van de cacaoboter en 59% van de cacaopoeder is afkomstig uit dat land.

Tabel 8: herkomst cacaobonen uit Afrika

Land van herkomst	Hoeveel (%)
Ivoorkust	35
Ghana	29
Kameroen	21
Nigeria	8
Togo	2,5

*Import van bonen uit Latijns Amerika en Azië komt in beperkte mate voor, al stijgt import uit Indonesië en Vietnam enigszins.

1.3.2 __ Doellanden

Europese landen

- 25 % van de Nederlandse import gaat naar Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Frankrijk, UK en België.
- Van de totale EU export van cacaomassa komt 57% uit Nederland. Bij cacaoboter komt 65% uit Nederland en bij cacaopoeder 60%.

Niet- Europese landen

- Voornamelijk de VS

1.3.3 __ Natransport

Transportmiddelen

- Binnenvaart
- Vrachtwagen

“Mede door het dichte netwerk van terminals en goede achterlandverbindingen maken cacaotransporteurs in toenemende mate gebruik van binnenvaartschepen voor de Nederlandse afzetmarkt.” De groei bij het vervoer van cacaobonen over water is niet alleen te zien bij de afvoer van de Amsterdamse veembedrijven naar de cacaofabrieken in binnen- en buitenland, maar ook bij de aanvoer naar de vemen van containers met cacao die in andere havens zijn gelost. Ging tien jaar geleden cacao nog voor bijna negentig procent over de weg naar de fabrieken in eigen land en de buurlanden (Duitsland, België en Frankrijk), het binnenvaartaandeel zat in 2008/2009 al op een aandeel van bijna veertig procent en groeit nog steeds. De grote cacaofabrieken aan de Zaan (Cargill Cocoa& Chocolate en ADM Cocoa) en enkele buitenlandse fabrieken als Schocinag in Mannheim en JM (Duitsland) ontvangen hun cacaobonen uitsluitend per binnenvaartschip. Een binnenvaartschip van 1.000 ton vervangt 40 bulktrailers.”

1.4 __ Duurzaamheid in de keten

1.4.1 __ Algemeen

Cacao wordt voornamelijk geproduceerd door kleine boeren: meer dan 90% van de wereldwijd geproduceerde cacao wordt door zo'n 5,5 miljoen boeren geproduceerd. Door slechte landbouwpraktijken, lage opbrengsten, en niet optimale “post-harvest” activiteiten staat de

kwaliteit en kwantiteit van de cacao productie onder druk. De productie van cacao in Ivoorkust en Ghana loopt terug.

1.4.2___ Kwesties in land van herkomst

Arbeidsomstandigheden

- Veiligheid; de cacao productie is arbeidsintensief en arbeidsomstandigheden kunnen gevaarlijk zijn, bijvoorbeeld door de blootstelling aan landbouwchemicaliën.
- Kinderarbeid; Kinderarbeid komt o.a. veel voor in familiekring, zelfs ernstige kinderuitleiding.
- Discriminatie; migranten werkers uit arme buurlanden worden gediscrimineerd door een lager loon en beperkter toegang tot eigendommen. Gender aspecten spelen een rol: eigendomsrecht is zelden aan vrouwen gegund.
- Kennis en organisatie; beperkte kennis van landbouwverbeteringstechnieken en een beperkt onderhandelingsvermogen van boeren. Verder is er vaak het probleem van geen inkomensdiversificatie en geen boerenorganisaties.
- Lage inkomens; lage cacaoprijzen en/of lage cacao- opbrengsten (oogsten).

Betrokkenheid bij de gemeenschap

- Toegang tot wegen, scholen en ziekenhuizen zijn vaak erg beperkt.

Milieu

- Aan het einde van de productieve periode van een cacaoboon (25 jaar) is de bodem verarmd en minder vruchtbaar. Dit draagt bij aan de uitbreiding en verspreiding van productiegronden naar meer productieve bodems, dat vaak leidt tot ontbossing.

1.4.3___ Kwesties in Nederland

Consumentenbelangen & milieu

- Tijdens het transport per zeeschip vanuit vooral West-Afrikaanse landen en gedurende de opslag in de loodsen (voor korte of lange tijd), heeft cacao (met name de jutezakken) last van ongedierte dat vanuit het land van herkomst 'meereist'. Ongedierte is zowel een gevaar voor de gezondheid van de consument als voor het milieu, meegereiste exoten kunnen immers eenmaal aangekomen in Nederland een bedreiging vormen voor inheemse soorten. De industrie zoekt actief naar andere oplossingen, zoals koelen (waardoor larven niet uitkomen), CO2 kamers (door onttrekken van zuurstof, waardoor larven niet uitkomen) en inzetten van wespen. Met name bij natransport (containers) worden deze technieken toegepast.

1.4.4___ Duurzaamheidsinitiatieven

Biologisch gecertificeerde cacao (marktaandeel op EU markt 0.5%): certificeringschema met externe audits. Biologisch produceren schrijft voor hoe landbouw bedreven moet worden, bijvoorbeeld geen gebruik van synthetische bestrijdingsmiddelen. Biologisch gecertificeerde cacao boeren ontvangen een premie van 20 tot 30%, maar dat is geen garantie. De aanvoer van biologische cacao gaat via gescheiden kanalen, waardoor de cacao te traceren is tot de gecertificeerde boerenorganisatie. Ongeveer 40—50% van de wereldwijd biologisch geproduceerde cacao komt op de Europese markt terecht.

PES: momenteel loopt een onderzoek naar 'payingforenvironmental services' waarin ook cacao een onderwerp is.

Fairtrade gecertificeerde cacao(marktaandeel wereldwijd 0.3%): certificeringsschema met audits door FLO certificeringsorganen. Gecertificeerde boeren moeten de voorgeschreven sociale en milieustandaarden volgen. Ze ontvangen een gegarandeerde minimum prijs en een premie bestemd voor sociale ontwikkeling. De aanvoer van Fairtrade cacao gaat via gescheiden kanalen, waardoor de cacao te traceren is tot de gecertificeerde boerenorganisatie. Elke schakel in de keten die eigenaar wordt van de cacao (tot aan de verwerking) moet gecertificeerd zijn.

UTZ Certified: certificeringsschema met externe audits. Producten met een minimum van 30% gecertificeerde cacao vermengd met conventionele cacao wordt erkend als UTZ Certified. Ahold, Nestlé en Mars werken al met UTZ, en ook Cargill en ECOM zijn bezig met het certificeren van hun cacao. Bijna alle UTZ gecertificeerde cacao is bestemd voor Europa. UTZ gecertificeerde cacao wordt verhandeld via het “massbalance” systeem (het volume van de gecertificeerde cacao in het eindproduct is traceerbaar, maar de aanvoerketen is niet gescheiden). Producten met een minimum van 30% gecertificeerde cacao vermengd met conventionele cacao wordt erkend als UTZ.

Rainforest Alliance (RA):certificeringsschema dat SAN certificeringsorganen gebruikt. Gecertificeerde boeren moeten bepaalde landbouwtechnieken gebruiken en zich houden aan sociale en milieustandaarden. Boeren ontvangen een niet-gegarandeerde premie, waarvan de hoogte afhangt van de onderhandelingen tussen de producent en de koper.

Intentieverklaring: op 5 maart 2010 hebben meer dan 25 NGOs, bedrijven en supermarkten een intentieverklaring voor duurzame cacao getekend op het Ministerie van LNV, samen met Minister Gerda Verburg en IDH. De betrokken partijen richten zich op het versterken van de cacaoproduktie om te zorgen voor de consumptie van duurzaam geproduceerde en gecertificeerde chocolade in Nederland. In de intentieverklaring zijn de volgende doelstellingen opgenomen:

- 2012: 100% duurzame chocoladeletters op de Nederlandse markt.
- 2015: 50% van alle cacao in chocolade producten (Nederlandse markt) moet duurzaam zijn.
- 2020: 80% van alle cacao in chocolade producten geconsumeerd op de Nederlandse markt duurzaam.
- 2025: 100% duurzame cacao.

ICCO International Cocoa Agreement: Overeenkomst tussen producerende en consumerende landen om te streven naar eerlijkere prijzen, meer transparantie en bescherming van cacaoboeren.

Multi-stakeholder platforms

- World Cocoa Foundation (WCF): business-led platform
- International Cocoa Organisation (ICCO): platform van overheden van producerende landen.
- International Cocoa Initiative (ICI): Initiatief dat kinderarbeid in de cacaoketen bestrijdt.

RSCE The Roundtable for a Sustainable Cocoa Economy

The RSCE is een initiatief om een actieve dialoog op te starten tussen cacaoboeren, handelaren, verwerkers, donororganisaties en financiers.

1.4.5___ **Initiatieven Nederlandse verwerkingsindustrie**

NB: onderstaande initiatieven en hun doelstellingen zijn gebaseerd op gegevens van begin 2010.

Verkade: in vervolg op Fairtrade gecertificeerd chocolade producten (letters en repen in 2009) is Verkade ook overgaan op certificering van chocolade koekjes: 1,500 ton cacaobonen in 2010.

CBL/Retailers: Zie intentieverklaring boven, n.a.v. Groene Sint Campagne: van 1.000 ton gecertificeerde cacaobonen in 2012 van diverse labels, groeiend naar 5.000 ton van elk label (geen datum).

Friesland Campina: aangesloten bij UTZ platform: onbekende hoeveelheid, voor chocolademelk en pudding.

Baronie: gecommitteerd aan gebruik van UTZ cacao voor chocoladeletters vanaf 2010, verwacht voor 2012 1.500 tot 4.500 ton.

1.4.6___ **Initiatieven Internationale verwerkingsindustrie**

NB: onderstaande initiatieven en hun doelstellingen zijn gebaseerd op gegevens van begin 2010.

Mars in 2020 alle cacao duurzaam geproduceerd (momenteel consumptie van 300.000 ton). Totaal 400.000 ton, waarvan tenminste 100.000 ton van zowel UTZ als RA in 2020. Vanaf 2010 zullen alle Galaxy melkchocoladerepen in de UK en Ierland RA gecertificeerd zijn.

Kraft Cote d'or en Marabou worden RA gecertificeerd, startend in Frankrijk en België, met uitbreiding naar Duitsland, Spanje, Polen, Portugal, US, Nederland, Canada, Zweden, Denemarken, Finland, Oostenrijk en Zwitserland in 2012, daarmee 30.000 ton verwacht.

Cadbury's (nu Kraft) maakt gebruik van Fairtrade cacao voor DairyMilk bar (UK, Ierland, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland). Hiermee zal Fairtrade inkoop stijgen van 5,000 tonnes tot 20,000 ton in 2010.

Nestle heeft zich aangesloten bij UTZ platform en zich gecommitteerd aan het gebruik van Fairtrade cacao in productie van Kitkat op UK en Ierse markt, vanaf januari 2010: 10.000 ton cacaobonen.

Swiss: Alle Swiss repen in de AH zijn Fair Trade gecertificeerd vanaf half 2010.

Heinz: aangesloten bij UTZ platform: 4.000 ton voor hagelslag.

1.4.7___ **Knelpunten & uitdagingen in de keten**

Knelpunten bij grootschalige certificering

- Tekort aan georganiseerde boeren
- Onvoldoende trainingscapaciteit op lokaal niveau

- Slechte toegang tot kredieten en landbouwfondsen
- Weinig motivatie en incentives om cacao te verbouwen
- Hoge kosten voor boeren om te voldoen aan de standaarden
- Competitie tussen de verschillende certificeringorganisaties

Toelichting

De structuur en karakteristieken van de productie (door kleine boeren) maken certificering op grote schaal moeilijk, waardoor ook de beschikbaarheid van duurzame cacao een issue kan worden. Certificeringorganisaties willen allemaal graag groeien en dit weerspiegelt ook de competitieve elementen hierin. Toekomstprojecties van de organisaties laten zien dat in de komende 10 jaar meer dan 43% van alle cacaobonen gecertificeerd zal zijn. Deze groeicijfers moeten wel zorgvuldig worden bekeken. Hun gezamenlijke streven betekent dat in de komende 10 jaar zo'n 1.777.000 boeren getraind zullen moeten worden om hun productie met 25% te laten groeien en om gecertificeerd te kunnen worden. Op dit moment zijn er zo'n 127.000 gecertificeerde boeren. Gezien de huidige inspanningen om capaciteit op het niveau van de boeren op te bouwen terwijl er zoveel ongeorganiseerde kleine boeren actief zijn, is het de vraag of de doelstellingen wel bereikt kunnen worden.

(bron: Cocoa Barometer 2010)

Prijsgevoeligheid van chocolade

- De vraag naar chocolade is prijsgevoelig en dus is de consument beperkt bereid een extra premie te betalen voor duurzame cacao, hoewel sommige merken de prijs voor duurzame cacao laag houden door deze te vermengen met niet duurzame cacao, of door het aandeel cacao in de chocolade producten te verlagen.

Prijsspeculatie

- De cacaoprijs wordt beïnvloed door speculaties op de termijnmarkten en door hedgefondsen.

1.5 ____ Mogelijke rol havens

1.5.1 ____ Kansen voor havens

- Bijdragen aan discussies over duurzame cacao (o.a. via WCF en convenanten) en stimuleren van bedrijven in de haven om aan de discussie deel te nemen.
- Financieel steunen van initiatieven gericht op duurzame cacao (zoals WCF).
- Verwerkers van gecertificeerde cacao korting geven op havengelden (positief belonen).
- Monitoring door haven van import aandeel gecertificeerd cacao, nader gespecificeerd naar soort certificering. Monitoring is nodig om het in een later stadium te kunnen sturen.

1.5.2 ____ Mogelijke knelpunten

- Het financieel steunen van initiatieven als het WCF heeft niet de uitwerking die incentives normaal gesproken beogen: het trekt niet méér import van cacaobonen aan, en juist dat is het economisch belang van de haven.
- Discriminatie (weren) van niet-duurzame cacao door de haven leidt mogelijk tot concurrentieverliezen.
- Het positief belonen van verwerkers van gecertificeerde cacao door korting op havengelden is al enige tijd geleden ontstaan en onderzocht. Het risico hierbij is dat deze kortingen bij de verkeerde partijen in de cacaoketen terecht komen.

- Er zijn teveel partijen betrokken: scheepseigenaar, agent, verlader, verkoper etc. Het (administratieve) systeem is voor zo'n initiatief (nog) niet transparant genoeg.
- Medewerking van de haven: de haven richt zich op die activiteiten waar ze echt een bijdrage kunnen leveren. Voor hen zit dat dan meer in het transport zelf, dus ze richten zich bijvoorbeeld liever op het verbeteren en milieuvriendelijker maken van (container) vervoer per binnenschip en per spoor.

1.6 __ Links en referenties

1.6.1__ Referenties

Felperlaan, Amarens et al, 2010, Sustainable Cocoa for the Dutch Market, Analysis of the Dutch cocoa sector February, CREM

<http://www.duurzamehandel.com/site/getfile.php?id=84>

ZEEHAVENS AMSTERDAM, nummer 5, 2009

ZEEHAVENS AMSTERDAM, nummer 3, 2010

Weilgmann, B., Verbraak, G., and Van Reenen, M. (2010) Cocoa Barometer 2010, Tropical Commodity Coalition, The Hague

1.6.2__ Links

www.cbi.eu

www.portofamsterdam.nl

www.adm.com

www.janschoemaker.com

www.dutchcocoa.com

www.cargill.nl

www.sitoscommodities.com

www.steinweg.com

www.unicontrol.com

www.vollers.com

<http://www.duurzamehandel.com/nl/cacao-nieuws/duurzame-cacao-onder-regie-van-idh>

<http://www.cocoainitiative.org/>

<http://www.worldcocoafoundation.org/>

<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/Criteria/facilitair/catering.asp>

<http://www.icco.org/>

<http://www.roundtablecocoa.org/index.asp>

<http://www.icco.org/about/agreement.aspx>

<http://www.duurzamehandel.com/nl/cacao-nieuws/duurzame-cacao-onder-regie-van-idh>

<http://www.teacoffeecocoa.org>

2

Fosfaat

2.1 __ Havenpartijen

2.1.1__ Belangrijkste havens

De belangrijkste doorvoerhavens voor fosfaat in Nederland zijn:

- Terneuzen
- Vlissingen
- Amsterdam

2.1.2__ Belangrijkste verwerkers

Tabel 1: belangrijkste verwerkers van fosfaat.

<i>Thermphos</i>	<i>Thermphos</i> (Sloehaven Vlissingen) is één van de grootste fosforfabrieken ter wereld en de belangrijkste importeur in Nederland. <i>Thermphos</i> importeert jaarlijks 600.000 ton fosfaaterts. Dit bevat 80.000 ton fosfor (totale import jaarlijks 1,5 miljoen ton grondstoffen, voornamelijk per schip). De fabriekgebruikt magmatisch en sedimentair erts. <i>Thermphos</i> produceert per jaar (2005): - o 80.000 ton Fosfor - o 60.000 ton Fosforchloride - o 20.000 ton Fosforsulfide - o 60.000 ton Fosforzuur - o 150.000 ton Fosfaten In totaal distribueert <i>Thermphos</i> 310.000 ton producten over zee, weg en rails.
<i>ICL Fertilizers Europe C.V. (ICL FE C.V.)</i>	<i>ICL Fertilizers Europe C.V.</i> (ICL FE C.V.) is een internationaal opererende onderneming in het Westelijk havengebied van Amsterdam. De onderneming houdt zich bezig met de productie, verkoop en distributie van kunstmest en kunstmestgrondstoffen. ICL FE C.V. maakt deel uit van de Europese kunstmestdivisie van ICL (IsraelChemicals Limited) en produceert samen met ICL Fertilizers Deutschland GmbH (gevestigd in Ludwigshafen) meer dan een miljoen ton aan kunstmest per jaar voor klanten in Europa en daarbuiten.

2.1.3 Import & Export

Tabel 2: beschikbare import en export in cijfers.

• 1,4 miljoen ton ICL Fertilizers wordt verhandeld via de Amsterdamse haven, dit vertegenwoordigt import + export.
• Nederland exporteert 4x zoveel voedsel en voedseladditieven (2005): kunstmest consumptie 0.021 Mt; netto import met landbouwgewassen voor voedsel 0.051 Mt; 0.006 Mt geïmporteerde voedseladditieven. Vergeleken met de rest van de EU importeert Nederland 4x zo veel fosfaat met voedsel en voedseladditieven dan met kunstmest, terwijl voor de rest van de EU het omgekeerde het geval is.
• Er wordt jaarlijks 2.000 ton mest met fosfor geïmporteerd uit Belgisch-Vlaanderen. Door de transportafstanden is dit goedkoper. De tussenproducten worden door andere industrieën verwerkt. Het grootste deel van de fosforhoudende tussenproducten wordt geëxporteerd. Nederland kan wat betreft de hoeveelheid geïmporteerd fosfaat voornamelijk als een tussenstation beschouwd worden.
• Omdat dierlijke mest al meer dan voldoende fosfor bevat neemt het kunstmestgebruik in Nederland gestaag af ;in de periode 2005-2008 was er een sterke toename van de fosfaatkunstmest. Het gebruik van fosfaatkunstmest is toen gehalveerd. Recent heeft er een sterke stijging van de prijs van fosfaatkunstmest plaatsgevonden.
• Netto import van fosfaatgesteente en meststof in de EU bedraagt 1.3 Mton fosfor. Als voedseladditief levert de netto import nog eens 0.3 Mton fosfor op (2008).

Tabel 3: beschikbare cijfers van logistieke partners in termen van omzet en hoeveelheid.

• De totale hoeveelheid geproduceerde kunstmest is in de periode 2002-2006 afgenomen van 71,5 naar 69,5 miljoen ton.
• Afzet van kunstmest buiten de Nederlandse landbouw (2006-2015): - o afzet op hobbybedrijven: 4 miljoen kg fosfaat (1.746 ton fosfor) per jaar; - o afzet op natuurterreinen: 3,5 miljoen kg fosfaat (1.500 ton fosfor) per jaar uit graasdiermest; - o afzet bij particulieren: 1,6 miljoen kg fosfaat (0,7 ton fosfor) per jaar uit graasdiermest; - o mestverwerking en mestverbranding: in 2005 5,6 miljoen kg fosfaat (2.400 ton fosfor).

* Bronnen zijn niet eenduidig in gebruik van termen en cijfers over fosfaat, dierlijke mest en/of kunstmest.

2.2 Transport

2.2.1 Land van herkomst

Tabel 4: land van herkomst, hoeveelheid in tonnen en invoerwaarde (2009; CBS)

Land van herkomst	Ton	Invoerwaarde (€)
België	0,5	724.000
China	129	167.000
Denemarken	2	50.000
Duitsland	1.695	2.514.000

Frankrijk	287	166.000
IJsland	1	2.000
Italië	1,5	4.000
Noorwegen	2	4.000
Spanje	12	119.000
Tsjechië	25	15.000
UK	56	96.000
VS	290	593.000
Totaal	3.000	4.500.000

NB: De belangrijkste winningslocaties van Thermphos, de grootste fosforfabriek ter wereld, zijn Rusland en het Middellandse Zeegebied (onder andere Jordanië en Syrië). ICL Fertilizers, een grote fosforverwerker in Nederland, importeert fosfaaterts uit Israël (Negev woestijn).

Tabel 5: Invoer van natuurlijk calciumfosfaat, natuurlijk aluminiumcalciumfosfaat en gefosfateerd krijt (2009; CBS)

Land van herkomst	Ton	Invoerwaarde (€)
Israël	100.173	11.304.000
Rusland	96.739	10.567.000
UK	8.496	217.000
België	4.241	802.000
Algerije	20.206	1.189.000
Duitsland	78.572	3.779.000
Libanon/Syrië/Jordanië	55.085	4.512.000
Totaal	363.485	32.370.000

* De bovenstaande cijfers komen niet overeen met de importcijfers van Thermphos en ICL.

2.2.2 Doellanden

Fosfaatproducten worden wereldwijd geëxporteerd.

- o Uitvoer uit Nederland bedroeg in 2010 bijna 12.350 ton, dit representeert een uitvoerwaarde van ca. €6 miljoen (CBS).

2.2.3 Natransport

Afhankelijk van het product waar fosfaat in is verwerkt vindt het natransport voornamelijk plaats via binnenschepen en trucks.

2.3 Duurzaamheid

2.3.2 Algemeen

Fosfaat is een essentiële voedingsstof. Hierdoor neemt de vraag naar fosfaat toe. Alternatieven voor fosfaaterts zelf zijn secundaire fosforstromen zoals rioolwaterzuiveringsslib, industrieslib en mestproducten en bedrijfs(mest)overschotten. Er zijn momenteel geen duurzaam gewonnen fosfaaterts bekend.

2.3.2 Kwesties in land van herkomst

Milieu

De belangrijkste milieueffecten die optreden bij vooronderzoek, bouw van de mijn en extractie van fosfaaterts zijn:

- o Aantasting van het landschap en biodiversiteit
- o Watervbruik en -vervuiling
- o Luchtverontreiniging
- o Afvalstromen: zand, klei en met zware metalen verontreinigd afvalwater

Gezondheid

- o Fosfaatverbindingen vormen samen met anorganische nitraten het belangrijkste bestanddeel van kunstmest. Te veel van deze bestanddelen in het oppervlaktewater leidt tot zuurstoftekort. Vaak zijn de effecten pas in de kustwateren te bemerken omdat daar een geringere stroom is dan in de rivieren. Voor omwonenden zijn er grote gezondheidsrisico's. Het fosfaatgesteente bevat diverse andere mineralen. Deze kunnen voorbijde verwerking van bijproducten problemen geven, zoals radioactiviteit. Bij fosforfabrieken kan met name de uitstoot van dioxines gezondheidsproblemen veroorzaken.

2.3.3 __ Kwesties in Nederland

Milieu en gezondheid; neerslag van fosfor in meren, kustzeeën en oceanen.

- o Fosfor maakt deel uit van een geochemische cyclus. Binnen natuurlijke ecosystemen vindt een beperkte recycling plaats. Het grootste deel van het fosfaat uit de reservoirs in de mijnen en de verwerking van bodems komt echter terecht op de bodem van meren, kustzeeën en oceanen.

2.3.4 __ Duurzame initiatieven

Initiatief 'Sluiten van de fosfaatkringloop': In de havenregio van Zaanstad en Amsterdam zijn veel voedselproducerende bedrijven die fosfaat lozen, vaak in waterige oplossingen. ICL Fertilizer maakt kunstmest en wil dit weglekkende fosfaat graag terugwinnen en gebruiken in kunstmest. Dit geeft ICL een strategische voorsprong op hun concurrenten en het verlengt de levensduur van de fosfaatmijnen van het concern.

De stuurgroep «Technology Assessment» heeft op 30 september 2009 een beleidsnotitie aangeboden over het dreigend mondiaal tekort aan fosfaat, getiteld: «*Fosfaat – van te veel naar tekort*». Daarin adviseert de stuurgroep om een interdepartementale werkgroep in te stellen voor de ontwikkeling van een coherent fosfaatbeleid voor de korte en lange termijn. De regering onderkent de grondstoffenschaarste in het thema Schaarste & Transitie. Dit thema is verkend door de interdepartementale projectgroep «Schaarste en Transitie». Het resultaat van deze verkenning, de kennisagenda «Schaarste & Transitie», is in juli 2009 door het kabinet vastgesteld. Fosfaatschaarste is geïdentificeerd als een prioritair thema dat vraagt om een integrale en multidisciplinaire benadering: van de geopolitieke aspecten van fosfaatschaarste tot een efficiënter gebruik en recycling. De kennisvragen worden momenteel nader gespecificeerd en omgezet in onderzoeks- en adviesvragen die in de werkprogramma's van 2011 meegenomen worden.

2.3.5 __ Initiatieven Nederlandse verwerkingsindustrie

Het project i.s.m. ICL fertilizers in de Amsterdamse haven. Dit project is gericht op het recyclen van fosfaat door 'Algenfarming'. Op de website van de Dienst Milieu en Bouwtoezicht staat vermeld:

'Het ligt in de planning veel meer van dergelijke projecten als ICL op te starten in de Zaanse/Amsterdamse havenregio'.

2.3.6 ____ Initiatieven internationale verwerkingsindustrie

Initiatief Thermphos: Thermphos streeft er naar om ca 20% van de fosfor te halen uit recycling van fosforhoudende producten (bijvoorbeeld zuiveringsslib, struviet van kalvergier etc.).

2.3.7 ____ Knelpunten & uitdagingen in de keten

- Er bestaan geen duurzame alternatieven voor fosfaat; fosfaat is een essentiële voedingsstof en (wereldwijde) consumptie neemt eerder toe dan af (o.a. door stijging bevolking). De technieken voor recycling zijn nog niet vergevorderd.
- Piekaanbod van fosfaaterts wordt al binnen 25 jaar bereikt, de voorraad is eindig (70-100 jaar).
- Afsluiten toevoer fosfaaterts vanuit Marokko (en China) uitgeopolitieke overwegingen is een risico op korte termijn (voor Europa). Op dit moment wordt echter geen tot weinig fosfaaterts uit Marokko naar Nederland geëxporteerd.
- Fosfaatrecycling via terugwinning uit mest en slib is een optie, hoewel dit nog in de kinderschoenen staat. Uit eerder onderzoek door CE Delft naar mogelijkheden van recycling is bijvoorbeeld gebleken dat mest en slib niet in het natuurreinigingsproces ingezet kunnen worden. Dit betekent dat mest en slib niet ter vervanging van ruwzuur ingezet kunnen worden terwijl dat essentieel is voor de productie van fosfaatproducten.

2.4 ____ Mogelijke rol havens

2.4.1 ____ Kansen voor havens

- Het zoeken naar synergie tussen bedrijven in havengebieden om de fosfaatkringloop zoveel mogelijk te sluiten. Dit bestendigt ook de aanvoer van grondstoffen. Havens kunnen ruimte bieden aan bedrijven die fosfor (en andere stoffen als stikstof) terugwinnen via recycling.

2.4.2 ____ Mogelijke knelpunten

- Voor het sluiten van de fosfaatkringloop in Nederland zal een belangrijke nadruk moeten komen te liggen op toepassing van recyclingtechnologieën: recycling van fosfaat uit rioolslib, mest, slachtafval en verbrandingsas van elektriciteitscentrales. Echter, uit eerdere studie is geblekendat alsThermphos de doelstelling wil halen om 20% gerecycled fosfaat te gebruiken, er 3x zo veel van het huidige in Nederland geproduceerdemestoverschot nodigis, of 3x de hoeveelheid rioolwaterzuiveringsslib. Voor gebruik van deze Nederlandse bronnen bestaan echter nog welbarrières wat betreft techniek en regelgeving. Daarnaast zou een groot deel geïmporteerd moeten worden. Dit is nog problematischer door de strikte regelgeving voortransport van afvalproducten over landsgrenzen. Daarnaast is transport belastend voor het milieu. Thermphos zoekt dan ook naar andere oplossingen.

2.5 ____ Links en referenties

2.5.1 ____ Referentie

H.A. Udo de Haes, J.L.A. Jansen, W.J. van der Weijden en A.L. Smit :Fosfaat - van te veel naar tekort. Beleidsnotitie van de Stuurgroep Technology Assessment van het ministerie van LNV, Utrecht, september 2009

2.5.2 ____ Links

CBS

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/>

The Nutrient Flow Task Group (NFTG)

<http://phosphorus.global-connections.nl/sites/phosphorus.global-connections.nl/files/file/NFTG.pdf>

IFA

www.fertilizer.org/ifa/Home-Page/LINKS/Geographical-order/Europe

Stuurgroep Technology Assessment:

<http://www.stuurgroep.ta.nl/adviezen/adviesreststveerman.pdf>

www.iclfertilizers.com

www.isric.nl

www.nmi-agro.nl

www.ocinitrogen.com

www.rosier-nl.eu

www.stamicarbon.com

www.stolt-nielsen.com

www.tessengerlo.com

www.thermphos.com

www.transammonia.com

www.verbrugge.nl

www.kunstmest.com

www.yara.com

ANNEX

3

VIS

3.1 Havenpartijen

3.1.1 Belangrijkste havens

Nederlandse havens:

- Urk
- IJmuiden
- Den Helder
- Harlingen
- Vlissingen
- Scheveningen
- Stellendam
- Colijnsplaat
- Breskens
- Den Oever
- Lauwersoog
- Rotterdam

Belang in Europa:

- De haven IJmuiden is de belangrijkste haven van Europa wat betreft overslag, handel en verwerking van verse en diepgevroren vis. Haven IJmuiden is ook de enige *private* haven (Eigenaar is Container Terminal Beverwijk (CTB)). Het marktaandeel van de haven is gestegen van 12.1 procent in 2006 naar 18.9 procent in 2010.
- Haven Rotterdam is tevens een belangrijke haven in Europa waar veel geïmporteerde, en direct voor export bestemde vis wordt in- en uitgevoerd.

3.1.2 Belangrijkste verwerkers

In Nederland zijn ongeveer 120 groothandelaren actief in de visverwerkende industrie. Steeds meer van deze bedrijven zijn zich gaan toeleggen op de import en distributie van visproducten afkomstig van landen buiten de EU: garnalen, diepvriesvis en visconserven. Relatief nieuwe soorten zijn botervis, tilapia en nijlbaars.

ANNEX 3: Vis

- Het viscluster in IJmuiden bestaat naast de visafslag uit rederijen, handelsbedrijven, koel- en vriesveemondernemingen, overslag, onderhoud, toeleveranciers en dienstverleners. De haven heeft in 2009 een containerterminal voor de overslag van (diepgevroren) vis in gebruik genomen. Exploitant is Container Stevedoring IJmuiden, een nieuw opgericht samenwerkingsverband van een aantal bedrijven in het Noordzeekanaalgebied.
- De terminal aan de Haringhaven hoopt jaarlijks 10.000 containers over te slaan. De betrokken bedrijven zijn Zeehaven IJmuiden (als eigenaar van de grond), BargeCompany Amsterdam (onderdeel van Ter Haak), Reefer Stevedoring IJmuiden, Kloosterboer en Daalimpex (overgenomen door Kloosterboer in 2009)

Belangrijke Nederlandse trawlerrederijen:

- Cornelis Vrolijk
- Jaczon
- Parlevliet & Van der Plas.
- Solea BV kweekt noordzeetong in de Haringhaven in IJmuiden.

3.1.3 Import & Export

Tabel 1: import en export van verse en gevroren vis, cijfers 2009:

		Verse vis ²		Gevroren vis		Totaal	
	Import/ export	Ton	Waarde (miljoen€)	ton	Waarde (miljoen€)	Ton	Waarde (miljoen€)
Nederland	Import	468.000 ¹				904.500	1.400
	Export					521.000 ₃	1.240 ⁵
EU	Import	5.716.000 ¹					
België	Import	25.000 ¹					
Afslagen⁴							
<i>IJmuiden</i>		12.774	43,5	450.000			
<i>Urk</i>			77,2				
<i>Vlissingen</i>			23,9				
<i>Scheveningen</i>			22,5				
<i>Den Helder</i>			20,3				
<i>Stellendam</i>			20,7				
<i>Harlingen</i>			20,7				

¹ 2007

² exclusief haring

³ Exclusief export van 80.000 ton *producten* van vis en schaaldieren (import daarvan 22.000 ton).

⁴ Uitsluitend verse vis.

⁵ Volgens andere bronnen is de exportwaarde van vis meer dan 2 miljard. Volgens een recent artikel zelfs 2,8 miljard.

Tabel 2: belangrijkste vissoorten gerangschikt van grootste invoerhoeveelheid naar kleinste (Gegevens van CBS Statline 2009).

	Invoer	Uitvoer	Invoer	Uitvoer
	Waarde (1000 euro)	Waarde (1000 euro)	Hoeveelheid (ton)	Hoeveelheid (ton)
Koolvis	86.296	13.178	233,676	5,365
Makreel	83.285	127.480	140,769	139,361
Haring	50.817	68.384	80,449	103,342
Sardines	17.784	9.704	48,157	18,481
Garnalen	190.901	242.103	46,049	58,609
Kabeljauw	153.781	30.923	45,957	9,091
Zalm	111.713	61.634	31,306	9,808
Wijting	9.051	32.164	21,408	52,451
Schol	28.209	82.645	20,826	16,179
Mossel	21.084	89.542	19,584	35,532
Schelvis	19.428	12.766	7,027	5,035
Inktvis	11.379	10.777	5,190	3,719
Heek	13.015	4.013	4,094	1,166
Forel	12.243	6.901	3,786	1,046
Tong	28.450	106.553	3,497	10,054
Zeeduivel	7.993	9.407	2,831	1,997
Zeebaars	12.520	13.881	2,766	2,545
Paling	18.805	16.881	2,170	1,951
Zwaardvis	7.695	8.722	1,442	1,159
Tonijn	8.312	9.992	1,157	1,207
Zeebrasem	4.221	1.316	1,113	316
Heilbot	2.696	1.197	611	168
Grenadier	1.476	312	467	72
Ansjovis	876	794	365	152
Sprot	261	519	324	376
Bot	365	3.670	140	1,263

3.2 Transport

3.2.1 Land van herkomst

Tabel 3: herkomstlanden vis import (cijfers CBS over 2009).

Landen	Waarde (1000 euro)	hoeveelheid (kg)
Duitsland	197,628	479,311,421
Verenigd Koninkrijk	78,249	72,738,030
Frankrijk	37,526	67,917,851
Noorwegen	69,872	47,939,107
Denemarken	102,567	40,383,639
België	124,953	33,298,805
Ierland	13,959	29,837,048
China (Volksrepubliek)	69,290	25,448,427
V.S.	30,293	10,266,596
Centraal, Oost,zuidelijk Afrika	43,009	10,013,935
Rusland	21,533	9,440,670
Turkije	40,130	6,911,383
Italië	19,637	5,757,220
Zweden	17,545	5,203,431
Spanje	10,106	3,865,163
Indonesië	6,762	2,198,889
Griekenland	7,374	1,786,209
Polen	12,324	1,640,531
Thailand	4,028	1,409,158
Argentinië	1,130	665,893
Zuid-Afrika	1,746	435,271
Oceanië en overige Australië	1,332	428,561
Portugal	1,070	411,446

India	742	362,482
Brazilië	1,711	301,560
Canada	707	277,286
Litouwen	1,652	250,974
Oostenrijk	703	215,501
Estland	1,097	179,331
Japan	4,594	125,622
Singapore	1,854	112,082
Australië	728	78,865
Taiwan	256	77,802
Israël	832	64,618
Slowakije	64	49,237
Hongkong	164	15,005
Nigeria	96	13,209
Tsjechië	6	11,101
Zuid-Korea	67	7,805
Zwitserland	35	4,800
Maleisië	72	4,088
Cyprus	31	2,364
Letland	11	2,256
Luxemburg (vanaf 2000)	13	1,956

3.2.2 Doellanden

Tabel 5: doellanden vis

Vissoort	Doellanden
Hollandse garnaal	Polen en Marokko (om gepeld te worden)
Schol en tong	Italië, Duitsland, Spanje
Kabeljauw, rode poon en mul	Frankrijk
Mosselen	België, Frankrijk en Duitsland
Schar en horsmakreel	Japan
Diepvriesvis:	West-Afrika, Egypte, Cuba, China, Filippijnen, Japan en Oost Europa
Nijlbaarsfilets	VS, Spanje, Italië, Frankrijk, Duitsland, België en Scandinavië

3.2.3 Natransport

Zeecontainers

- Diepvriesvis wordt voornamelijk per containerschip vervoerd. Het aandeel van containers in het vervoer van vis naar bestemmingen in Azië en West-Afrika neemt snel toe. Diepgevroren vis uit IJmuiden gaat bijvoorbeeld naar China, Japan, Zuid-Korea, Nigeria, Oost Europa en Egypte.

Binnenvaart

- Naast zeecontainers wordt ook veel vis met containers via de binnenvaart vervoerd. Containers met vis die in de haven in IJmuiden binnenkomen gaan onder andere per binnenvaart door naar de zeehavens Rotterdam of Amsterdam. In het kader van een project voor het stimuleren van vervoer over water heeft CTB in Beverwijk een extra kraan laten plaatsen. Dit vermijdt transport van containers over de weg. Voor bulkloading is het binnenvaartschip een efficiënt en milieuvriendelijk transportmiddel. Inmiddels gaat ruim een derde van alle containers in Rotterdam per binnenvaartschip naar de eindbestemming, o.a. via de Rijn tot diep in Europa.

Koelvrachtwagen

- Hollandse garnalen worden voor een groot deel per koelvrachtwagen naar Marokko of Polen vervoerd om daar gepeld te worden.

Treinen

- Rotterdam is wekelijks het begin- en eindpunt van honderden treinen. De opening van de Betuweroute, 1 januari 2007, heeft het gebruik van de trein een extra stimulans gegeven. Deze route verbindt Rotterdam rechtstreeks met Duitsland.

3.3 Duurzaamheid

3.3.1 Kwesties in land van herkomst

Bedreigingen voor het milieu en de biodiversiteit

- *Uitsterven van wilde vissoorten*; sommige wilde vissoorten dreigen uit te sterven door overbevissing en bijvangst. Meer dan de helft van de commerciële vissoorten werd in 2005 maximaal bevestigd. Bijna een kwart van de vissoorten wordt overbevist. Soorten als zwaardvis, Atlantische kabeljauw, heilbot, schelvis en de meeste soorten tonijn staan daarom op de Rode Lijst van bedreigde diersoorten. De vangst van deze soorten neemt ook af door klimaatverandering, vervuiling en natuurlijke variaties.
- *Schade door vismethoden*; de schadelijkheid van de manier van vissen is sterk afhankelijk van het vistuig en het werkgebied. Zware sleepnetten zijn het meest schadelijk als deze over de bodem gesleept worden. Ook diverse andere dieren en planten in zeeën en rivieren lopen schade op door visvangst. De drie meest schadelijke vangstmethoden de boomkorvisserij en drijfnetten.
- *Risico's viskwekerijen*; viskwekerijen kunnen op uiteenlopende manieren zowel positief als negatief effecten hebben op het milieu en de biodiversiteit. Bepalend voor

de milieuvriendelijkheid van kweekvis is onder meer de hoeveelheid wilde vis die nodig is voor visvoer (de vangst daarvan leidt weer tot overbevissing), milieuvervuiling door diergeneesmiddelen in het water, het energieverbruik bij de kweek en afval (overbemesting, vervuiling). Ook ontsnappen er de nodige vissen uit kwekerijen. Wanneer die zich voortplanten met wilde vissen, kunnen de oorspronkelijke vissoorten zwakker worden of verdwijnen.

- *Illegaliteit*; illegale, ongemelde en ongereguleerde (IUU) visserij schaadt vispopulaties, vernietigt habitats in zeegebieden, verstoort de concurrentie, benadeelt eerlijke vissers en verzwakt kustgemeenschappen, vooral in ontwikkelingslanden.

3.3.3 Duurzame initiatieven Internationaal

- *EU-regelgeving*: de EU werkt hard aan het dichteren van de mazen in de regelgeving om te voorkomen dat illegale vissers nog winst kunnen maken met hun activiteiten:
 - o Volgens nieuwe regels mag alleen zeevis die als legaal erkend is door de vlagstaat of het exporterende land de EU in- of uitgevoerd worden.
 - o Er is een Europese zwarte lijst opgesteld met IUU-schepen en landen die illegale visserij door de vingers zien.
 - o EU-vissers die elders ter wereld illegaal vissen, onder welke vlag dan ook, kunnen aanzienlijke sancties tegemoet zien. Dit is afhankelijk van de waarde van hun vangst, zodat zij geen winst kunnen maken.
 - o De nieuwe EU-richtlijn tegen illegale, ongemelde en ongereguleerde (IUU) visserij is op 1 januari 2010 in werking getreden. De Commissie is actief om alle partijen te informeren over de toepassing van de nieuwe regels.
- *Het Marine Stewardship Council*; MSC, is een onafhankelijke, internationale organisatie die zich inzet om het visaanbod in de zee voor de lange termijn te garanderen. In totaal zijn er meer dan 230 visserijen betrokken bij het MSC-programma. Hiervan zijn er 101 gecertificeerd en zitten er meer dan 130 in het certificeringstraject. Voor nog eens 40-50 visserijen wordt een vertrouwelijke voorstudie uitgevoerd. Samen zijn de visserijen in het MSC-programma goed voor een jaarlijkse vangst van bijna 7 miljoen ton vis, schaal- en schelpdieren. Dit is ongeveer 12% van de wereldwijde visvangst voor directe menselijke consumptie. De visserijen die al gecertificeerd zijn vangen ongeveer 4 miljoen ton – meer dan 7% van de wereldvangst voor directe menselijke consumptie. Wereldwijd dragen meer dan 7.000 producten het MSC-keurmerk dat laat zien dat het product afkomstig is uit een gecertificeerde, duurzame visserij. In Nederland dragen meer dan 700 producten het MSC-keurmerk. In totaal zijn 196 Nederlandse bedrijven MSC-gecertificeerd, actief van vangst tot distributie tot retail (151 zonder restaurants en retail).
- *Aquaculture Stewardship Council (ASC)*; het ASC is een onafhankelijke organisatie voor het certificeren van duurzame kweekvis (aquacultuur en schaal- en schelpdieren; in eerste instantie zalm en garnaal), analoog aan MSC voor wild gevangen vis. Kweekvis neemt wereldwijd in omvang en betekenis toe. Nu al is ruim de helft van alle geconsumeerde vis kweekvis. Het streven is dat ASC in 2011 volledig operationeel is om de eerste bedrijven te certificeren.

Andere keurmerken en initiatieven zijn:

- Friends of the Sea
- GlobalGAP
- Skal
- Naturland

3.3.4 Duurzame initiatieven Nederland

- *Zeven Stappenplan 'Vis Beter'*; via 'Vis Beter' streeft het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL) naar de verduurzaming van vis in de supermarkt. De modules zijn in eerste instantie gericht op de waarborging van voedselveiligheid, maar zijn tevens voorzien van duurzaamheidscriteria. Daarbij valt te denken aan sociale en ecologische zaken, zoals arbeidsomstandigheden en het goed gescheiden houden van kweekvijvers en natuurlijke wateren.
- *Certificaat Verantwoordelijk Vissen (CVV)*; CVV is de Nederlandse versie van het reeds bestaande Responsible Fishing Scheme (RFS) in het Verenigd Koninkrijk. Het CVV geeft aan dat men op een verantwoorde wijze de visserij uitoefent door zich te houden aan wettelijke eisen en verplichtingen. Het certificaat is een zogeheten business-to-business-label, tussen de aanvoerder en de koper als klant. In de zomer van 2009 is gestart met de certificeringprocedure en inmiddels hebben al bijna 40 vissersvaartuigen het CVV-certificaat ontvangen.
- *Productschap Vis*: de Nederlandse visserijsector is rijk aan initiatieven op het gebied van duurzaamheid. Deze initiatieven lopen uiteen van alternatieve vangsttechnieken tot het opvissen van afval of meewerken aan onderzoek ter vermindering van discards. Vanuit de platvisvisserij ontstaan veel initiatieven die gericht zijn op vermindering van brandstofverbruik, ecologische effecten en bijvangst. Ook in de mosselsector en garnalenvisserij wordt gewerkt aan alternatieve vangsttechnieken voor vermindering van bijvangst.
- *Vis & Seizoen principes*; Stichting Vis en Seizoen wil duurzame visserij in de gehele visketen stimuleren. Dit doen zij door kennisontwikkeling en kennisverspreiding over de effecten van visserij in de voortplantingsperiode. Chef-koks worden gestimuleerd om te werken volgens het Vis & Seizoen- principe en gebruik te maken van de seizoenskalender bij hun keuze voor vissoorten op de menukaart.
- *Cursus Vissen met Toekomst en Handel Duurzame Vis*; huidige en toekomstige vissers krijgen te maken met groeiende aandacht voor natuur en milieu en maken het noodzakelijk dat vissers kennis vergaren over de zee als ecologisch systeem. Initiatieven zoals de cursus *Vissen met Toekomst en Handel Duurzame Vis* sluiten hierbij aan.
- *Verantwoorde Vis Prijs*; het Productschap Vis heeft in 2008 de Verantwoorde Vis Prijs in het leven geroepen. Deze prijs is bestemd voor ondernemers die zich binnen de vissector onderscheiden met hun beleid op het gebied van Maatschappelijk verantwoord Ondernemen.

Andere keurmerken en initiatieven zijn:

- Waddengoud
- Zuiderzeezilver
- Scheveninger' Best

3.3.5 Nederlandse convenanten & regelgeving

- Maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta (juli 2008) is afgesloten tussen de minister van LNV, de minister van Verkeer en Waterstaat, de Vereniging Natuurmonumenten, Stichting de Noordzee, het Productschap Vis en het havenbedrijf Rotterdam. De overeenkomst beschrijft het samengaan van natuur en visserij in het Natura 2000 gebied de Voordelta. De partijen proberen Natura 2000, de natuurcompensatie voor uitbreiding van de Rotterdamse haven en de commerciële visserij in de Voordelta met elkaar in overeenstemming te brengen.
- Maatschappelijk convenant mosselsector (oktober 2008) tussen de minister van LNV, de vereniging Vogelbescherming Nederland, de Waddenvereniging, Stichting Wad, Vereniging Natuurmonumenten en de mosselsector. De afspraken in dit convenant moeten richting geven aan de transitie van de mosselsector naar een duurzame mosselvisserij en aan natuurherstel in de Waddenzee.
- De provincie Noord-Holland subsidieert zes regionale visserijondernemers die investeren in de nieuwe vistuigen Jackwing, Pulswing en Multiwing. In totaal kent Noord-Holland bijna 1,2 miljoen euro subsidie toe aan zes projecten. Het geld komt voor de helft uit het Europees Visserijfonds en wordt voor de andere helft aangevuld door de provincie en de gemeenten Wieringen en Enkhuizen. De zes projecten richten zich op verduurzaming van de visserij, product vernieuwing, innovatie en nieuwe werkgelegenheid in recreatie en toerisme (Artikel - Subsidie voor nieuwe vistuigen Noordkop, 15 januari 2011).

3.4 Mogelijke rol havens

3.4.1 Kansen voor havens

- Het maken van afspraken met andere Europese havens over een stimuleringsbeleid voor duurzaam gevangen vis. Door Europese samenwerking heeft een stimuleringsbeleid voor duurzaam gevangen vis geen negatieve invloed op de concurrentiepositie van een enkele haven en de havens voeren een internationaal gedragen beleid.
- Matchmaking; de haven kan een belangrijke rol spelen in het bij elkaar brengen van partijen in de haven om innovatie in de vissector te stimuleren.

- De havens kunnen het aandeel duurzame vis dat binnengebracht wordt monitoren en daarover rapporteren in hun jaarverslagen. Op deze manier ontstaat inzicht in het aandeel duurzame vis per haven.
- De haven kan haar medewerkers in het kader van de algemene gedragsregels kennis laten opdoen over het herkennen van duurzame- en niet-duurzame vis. Hierdoor kunnen de havenmedewerkers bijvoorbeeld beter toezien op illegaal binnengebrachte vis.
- De havens kunnen 'Chain of Custody' certificeringen (MSC en ASC) stimuleren door deze een rol te laten spelen in het vestigingsbeleid.

3.4.1 Mogelijke knelpunten

Risico's

- Overbevissing → dalende inkomsten voor vissers. Door schaarste verleggen de bedrijven hun grenzen.

3.5 Links en referenties

3.5.1 Links

CBS

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/>

Marine Stewardship Council

<http://www.msc.org/nl>

Responsible Fishing Scheme

<http://rfs.seafish.org/>

Aquatic Stewardship Council

<http://www.ascworldwide.org/index.cfm?lng=1>

'Vis Beter'

<http://www.cbl.nl/activiteiten/duurzaamheid/vis>

Productschap Vis

www.pvis.nl

ZeehavenIJmuiden

www.zeehaven.nl/jlnl/

Pelagic Freezer Organisation:

<http://www.pelagicfish.eu/nl/paginasamenstellingNIEUWS.asp?paginaID=1&menuID=267>

<http://www.cv-ym.nl/Vrolijk.htm>

<http://www.jaczon.nl/>

<http://www.parlevliet-vanderplas.nl/>

<http://www.soleabv.nl/>

4

Palmolie

1. De belangrijkste import- en doorvoerhaven

Nederland is de grootste importeur van palmolie in Europa en bouwt tegenwoordig grootschalige installaties voor de verwerking van plantaardige oliën zoals palmolie tot biobrandstof. Rotterdam is de belangrijkste invoerhaven.

2. De belangrijkste directe verwerkers, producenten in Nederlandse havens

Wilmar International, 's werelds grootste leverancier van palm olie, heeft de capaciteit van zijn palmolieraffinaderij in het Rotterdamse havengebied verdubbeld van 300.000 naar 750.000 kubieke meter per jaar. Het bedrijf uit Maleisië heeft hierin 30 miljoen euro geïnvesteerd. De totale raffinagecapaciteit voor eetbare oliën en vetten nam in Rotterdam toe van 1,5 miljoen naar 2,2 miljoen ton per jaar, zo blijkt uit de nieuwe 'Facts and figures' voor de industriële sector van het Havenbedrijf Rotterdam. Wilmar bezit twee raffinage faciliteiten in de Rotterdamse haven (in Pernis). Een reeks Nederlandse bedrijven, waaronder Rabobank en Unilever, doen op grote schaal zaken met Wilmar.

De IOI Group bezit ongeveer 3% van de wereldmarkt voor palmolie. In Rotterdam Heeft IOI Loders Croklaan recentelijk (juni 2010) een aparte terminal geopend voor de aanvoer van gecertificeerde palmolie.

Sime Darby-Unimills in Dordrecht/Zwijndrecht is onderdeel van de Maleisische Sime-Darby Group, met eigen plantages en olieverwerking. Ze produceren voor Europa meer dan 450.000 ton plantaardige oliën per jaar. Unimills verwerkt steeds meer gecertificeerde palmolie.

Cargill importeerde in totaal eind 2010 70% gecertificeerde palmolie wereldwijd. In 2020 wil Cargill alleen nog maar gecertificeerde palm olie verwerken. Cargill verwerkt palm olie in de Botlek in Rotterdam en Schiedam.

AarhusKarlshamn is een Deens-Zweeds bedrijf met een vestiging in Zaandijk.

3. De totale verhandelde hoeveelheid in Nederland gezamenlijk door de logistieke partners (import en export) en totale consumptie in Nederland, waar mogelijk voor niet duurzaam (totaal) en duurzaam (totaal of uitgesplitst naar verschillende labels), in ton kg en/of Euro's. Tevens afgezet tegen EU importcijfers.

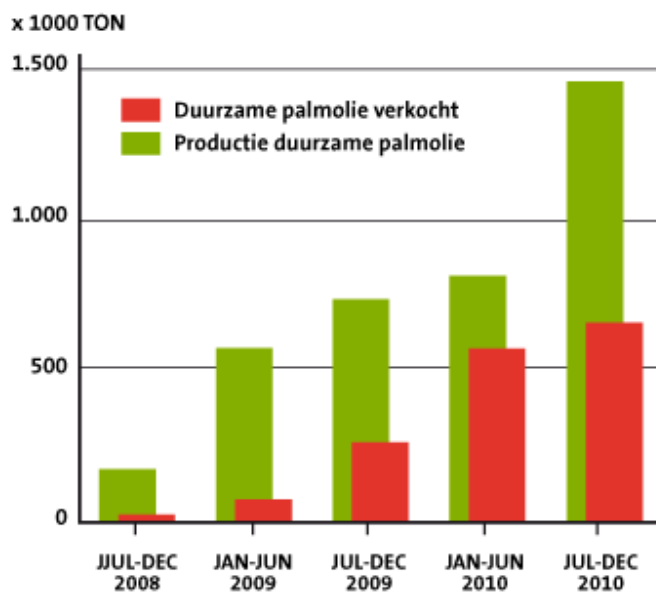
Nederland is nummer 1 importeur and nummer 3 gebruiker in Europa. Een aantal palmoliebedrijven uit Maleisië en Indonesië hebben voor Nederland gekozen als vestigingsplaats, vanwege de logistieke kracht van de Rotterdamse haven. Nederland zit dus als vestigingsplaats en logistiek centrum in het hart van de palmoliesector (speech staatssecr. Bleeker, 2/11).

De Europese Unie (EU) importeerde in totaal 5,4 miljoen ton in 2009. Binnen de EU is Nederland de belangrijkste importeur en is Rotterdam de belangrijkste doorvoerhaven voor palmolie. Van alle oliën en vetten die Europa importeert gaat 80% via de Rotterdamse haven. Een groot gedeelte hiervan is palmolie.

In 2009 ging 36% van de Europese import van palmolie (1,95 miljoen ton) via de Rotterdamse haven. Na de bewerking wordt het grootste gedeelte (65%) weer geëxporteerd. In 2005 importeerde Nederland 1,5 miljoen ton palmolie, dat is een verdubbeling ten opzichte van het jaar 2000 (toen 0,78 miljoen ton). In 2009 liep dit op tot bijna 2 miljoen ton palmolie, waarvan 0,48 miljoen ton voor binnenlands gebruik.

Het aanbod duurzame palmolie blijft groeien (zie grafiek 1). Van de ruim 46 miljoen ton geproduceerde palmolie is op dit moment circa 7% duurzaam. Ook de verkoop van duurzame palmolie neemt wereldwijd toe maar blijft wel achter bij het aanbod.

Grafiek 1: aanbod palmolie 2008-2010

In Nederland is daarom in november 2010 door het productschap MVO de Task Force Duurzame Palmolie opgericht. Deze Nederlandse Task Force wil een belangrijke bijdrage leveren aan het stimuleren van de productie en het gebruik van duurzaam geproduceerde palmolie met als doelstelling dat uiterlijk eind 2015 alle voor de Nederlandse markt bestemde palmolie duurzaam is.

4. Grootste concurrenten van de Nederlandse haven(s). Korte beschrijving van concurrent en betekenis ervan.

Belangrijkste concurrenten zijn Spaanse en Duitse havens, hoewel Rotterdam verreweg het meeste importeert en ook goede voorzieningen heeft, die nog worden uitgebreid.

5. De belangrijkste doellanden

In de periode 2006-2009 was slechts 22% van de Nederlandse import volume aan palm olie was bestemd voor binnenlandse consumptie, vooral voor voedselverwerking. Het grootste deel van de palm olie wordt vervolgens weer geëxporteerd na bewerking met als bestemming de voedselindustrie in andere EU landen, vooral Duitsland en België.

6. Natransport: middel en betrokken partners

Palmolieproducten zijn met een aandeel van 60% verreweg de meest belangrijke categorie plantaardige olieproducten (Port of Rotterdam, 2010). Deze producten kunnen snel naar klanten in Europa worden gedistribueerd dankzij het enorme netwerk van rail- en wegvervoer, binnenscheepvaart en kustvaart die vanuit de haven van Rotterdam uitwaaien.

7. De belangrijkste herkomstlanden, van niet duurzaam en duurzaam (eventueel ook met cijfers).

In 2009 kwam ongeveer 93% van de door Nederland geïmporteerde palmolie uit Maleisië en Indonesië. De palmolieproductie betrof toen in deze twee landen in totaal 38,7 miljoen ton van de ruim 45 miljoen ton productie wereldwijd. (Een verdubbeling t.o.v. 2000: 22 miljoen ton totaal.) Het oppervlak van de oliepalm plantages in Maleisië & Indonesië is tussen 1965 en 2009 gestegen van 200.000 hectare naar bijna 9,5 miljoen hectare. Wereldwijd is in de laatste 40 jaar de totale omvang van palmolie plantages verachtvoudigd tot meer dan 12 miljoen hectare in 2009. (bron MVO)

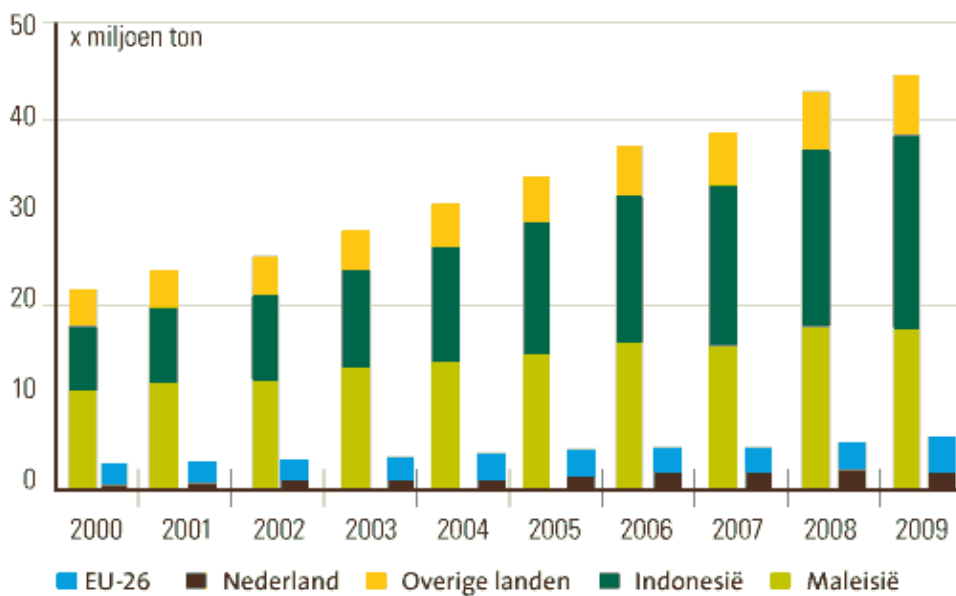
De belangrijkste producenten van palmolie zijn Maleisië en Indonesië.

- De EU importeert 13% van de wereldproductie
- Nederland importeert 4% van de wereldproductie (2,2 miljoen ton)
- Het verbruik in Nederland (2008) is 430.000 ton

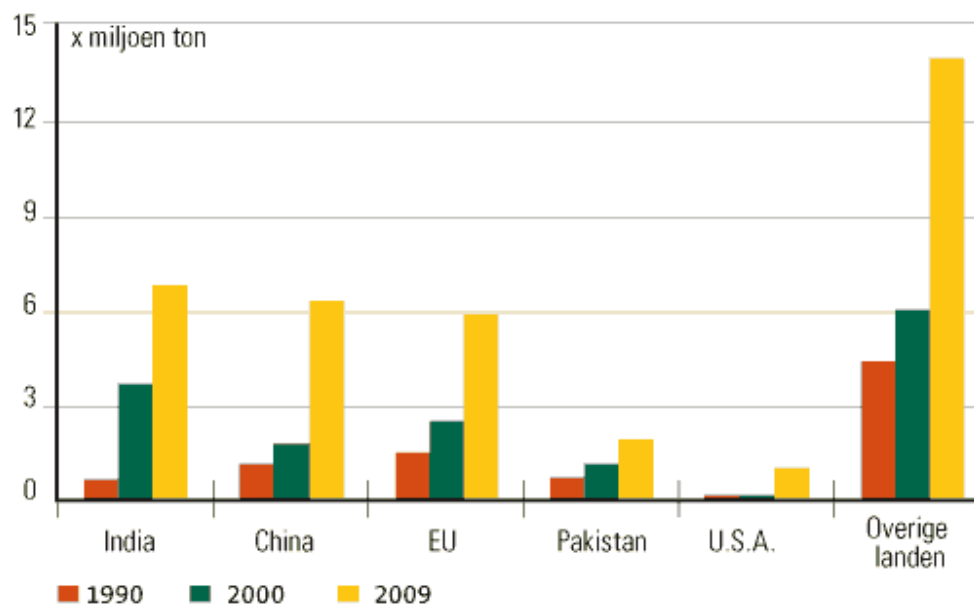
ANNEX 4: Palmolie

- De vraag naar palmolie (import) is het grootst in India, China en de EU.
- In China stijgt de vraag het meest
- De stijging van de vraag naar palmolie leidt tot een intensivering van de productie per hectare en een uitbreiding van het aantal hectares in Zuid-Oost Azië, West-Afrika, Indonesië, Thailand, Colombia, Brazilië en Ecuador.

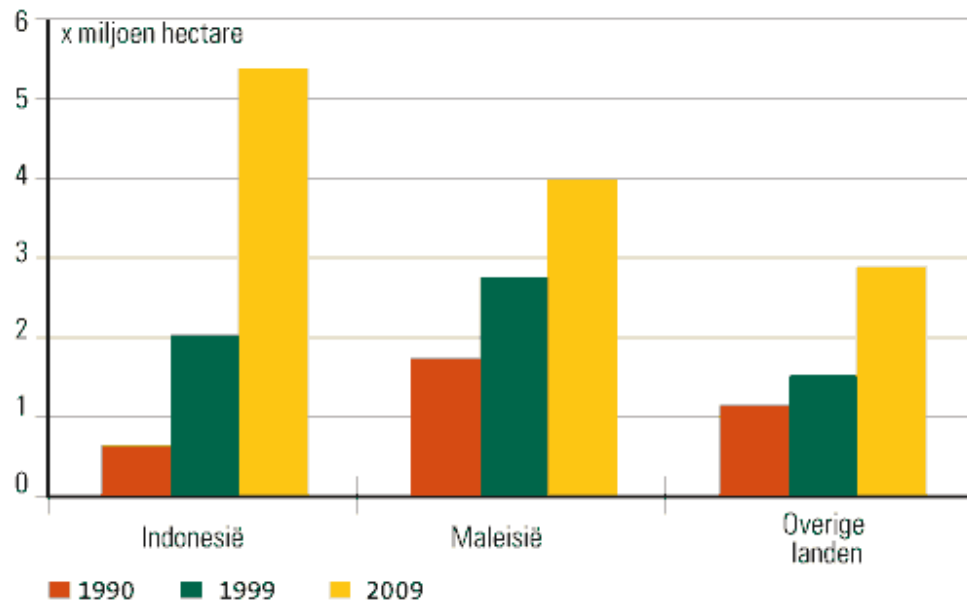
Grafiek 2: Mondiale productie palmolie en EU-import [Bronnen: ISTA Mielke, Productschap MVO januari 2010]

Grafiek 3: Mondiale palmolie-import [Bron: Oil World januari 2010]

Grafiek 4: Areaalontwikkeling oliepalm [Bron: ISTA Mielke januari 2010]

8. Huidig beleid doorvoerhavens t.a.v. duurzame goederenstroom

Vier Nederlandse havens gaan een schone zeeschepen korting geven op het havengeld. De havens van Rotterdam, Amsterdam, Moerdijk en Dordrecht willen schepen belonen die goed scoren op de [Environmental Ship Index](#), een nieuwe internationale maatstaf voor de uitstoot van schadelijke stoffen. Op die manier moet de verontreiniging van stikstof- en zwaveloxides in en om de havens worden beperkt. Rederijen moeten in kaart brengen hoe vervuילend hun schepen zijn. Aan de hand van de verontreiniging wordt bepaald hoeveel korting ze krijgen op het havengeld. Die kan oplopen tot vijf procent, zeggen de havens. Grote zeeschepen zoals olietankers stoten soms per liter brandstof tien keer zoveel uit als auto's.

9. De belangrijkste duurzaamheids thema's in land(en) van herkomst/ bij productie.

De oorspronkelijke bossen in Zuid-Oost Azië vormen een bescherming tegen snelle klimaatverandering. Het tegengaan van ontbossing staat dit jaar hoog op de agenda van de internationale klimaatonderhandelingen.

Palmolie is een goedkope en multi-toepasbare grondstof t.b.v de levensmiddelenindustrie, cosmetica, energiesector (als biobrandstof). Productie van palmolie is oorzaak van grootschalige ontbossing en conflicten tussen de lokale bevolking en plantagebedrijven zoals land conflicten, arbeidsomstandigheden, niet nakomen beloften bedrijven aan dorpsgemeenschappen m.b.t. wegenonderhoud en andere voorzieningen, interetnische conflicten (migrantenaarbeiders), positie

van vrouwen, rechteloosheid migranten en hun families. Families die voorheen in staat waren in hun eigen behoefte te voorzien, worden overgehaald om hun land op te geven in ruil voor nieuwe ontwikkelingsprojecten en werkgelegenheid. In werkelijkheid verliezen zij hun land en krijgen daar slecht betaalde banen voor terug, terwijl hun bos verandert in een plantage. Pesticiden en kunstmest vervuilen het drinkwater. Voornamelijk vrouwen ondervinden schade, omdat zij als gifspoeiers werken op de plantages.

Voor de aanleg van oliepalmlantages wordt op grote schaal tropisch regenwoud en veenbos kaalgekap en platgebrand, om zo op een goedkope manier de grond plantklaar te maken. Om het grondwaterniveau omlaag te krijgen worden veengebieden drooggelegd. De gedraineerde bovenlaag oxideert vervolgens versneld. Bij deze methoden van ontginning komen zoveel broeikasgassen vrij, dat alle CO₂-besparing door gebruik van palmolie ruimschoots teniet wordt gedaan. Sterker nog, deze plantages produceren vele malen meer CO₂ dan wordt bespaard met het niet-verstoken van olie en gas. Dus is palmolie helemaal niet de zo goed voor het klimaat als wordt beweerd.

10. De belangrijkste duurzaamheidsthema's in Nederland/Europa die betrekking hebben op het gebruik van het product.

O.a. Milieudefensie wijst het gebruik van tropische eetbare oliën voor biomassa of brandstoffen af, waaronder palm- en sojaolie. Reden hiervoor is dat er teveel risico's aan kleven: ontbossing, natuurvernietiging, schending van landrechten en concurrentie met de voedselvoorziening. De CO₂-reductie is beperkt of negatief, vooral als er tropisch bos voor gekapt wordt of plantages op veengronden worden aangelegd. Ook bij duurzaam geteelde palmolie en soja is het risico te groot dat er enkele plantages worden gebruikt als showcase voor de Nederlandse en Europese markt, terwijl de uitbreiding van de destructieve plantages elders gewoon doorgaat.

11. Duurzame initiatieven (labels, keurmerken, initiatieven):

De Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO)

De Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie is een initiatief van bedrijven en maatschappelijke organisaties van o.a. Unilever (als grootste mondiale gebruiker van palmolie) en het Wereld Natuur Fonds en werd opgericht in 2003. Het is een internationaal platform waarmee maatschappelijke organisaties en industrie beogen de wereldwijde palmolieproductie duurzamer te maken. Ze hebben een standaard ontwikkeld voor verantwoorde palmolieproductie, waarbij mens en natuur worden gespaard en de broeikasgas-uitstoot wordt beperkt. Men denkt hierbij o.a. aan de aanleg van plantages op reeds ontgonnen gebieden, waarvoor dan dus geen oerwoudkap meer nodig is. Maar ook aan het veel effectiever exploiteren van bestaande palmolieplantages, wat tot veel hogere opbrengsten kan leiden.

Het ledenaantal van de RSPO groeit gestaag sinds de oprichting. Op dit moment heeft de RSPO bijna 300 leden en geassocieerde leden waaronder vertegenwoordigers uit de hele productie- en

verwerkingsketen van palmolie. Lid zijn bijvoorbeeld Unilever, The Body Shop, IOI/Loders Crockaan, Golden Hope/Unimills, KUOK/Wilmar, Cargill, ADM, AHOLD, SHELL, BP, WNF, Oxfam-Novib, Both Ends, productschap MVO en meer dan dertig plantagebedrijven (voor deelnemers, organisatie etc.: zie www.rspo.org).

Met een keuze voor duurzame palmolie kiest een bedrijf of merk voor het invullen van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarover communiceren kan direct op het product of in andere bedrijfsuitingen en hierbij is een logo beschikbaar om duidelijk te maken waar het bedrijf voor staat. In het geval van een gescheiden handelsstroom voor duurzame palmolie kan zelfs concreet op het product geclaimd worden dat duurzame palmolie in het product zit. Zo'n gescheiden handelsstroom is vanaf eind 2010 mogelijk in de Nederlandse markt. Op dit moment zijn er goeddoordachte andere manieren van levering waarbij duurzame palmolie administratief als een aparte stroom wordt behandeld (zie onderstaande tabel).

Claim	Handelsstroom	Betekenis
Dit product bevat duurzame palmolie	Segregation*	De duurzame palmolie wordt in de keten volledig gescheiden gehouden
Dit bedrijf of merk ondersteunt de productie van duurzame palmolie	Mass Balance*	De duurzame palmolie wordt gevolgd door de keten maar wordt vermengd met gewone palmolie.
Dit bedrijf of merk ondersteunt de productie van duurzame palmolie	Book & Claim**	De keten wordt niet gevolgd. Eindgebruikers kunnen een certificaat kopen voor een bepaalde hoeveelheid palmolie die duurzaam geproduceerd wordt (vergelijk groene stroom).

* Registratie gebeurt door de organisatie Utz Certified, bekend van de Utz Kape - de eerlijke koffie.

** Certificaten kunnen worden gekocht bij de organisatie Greenpalm.

De Task Force Duurzame Palmolie (2010)

Dit is een samenwerkingsverband van de in Nederland gevestigde schakels in de palmolieketen; de raffinadeurs van palmolie, de verschillende sectoren die de palmolie verwerken en de retail die consumentenproducten aanbiedt waarin palmolie verwerkt is. Deze partijen werken samen aan het stimuleren van de productie en het gebruik van duurzaam geproduceerde palmolie. Gezamenlijk spreken zij de ambitie uit om er voor te zorgen dat uiterlijk eind 2015 alle voor de Nederlandse markt bestemde palmolie duurzaam is geproduceerd. Dit betekent dat de palmolie

is gecertificeerd volgens de RSPO-principes en criteria en dat de palmolie wordt verkregen volgens een van de drie door de RSPO goedgekeurde handelssystemen: 'segregation', 'mass balance', en 'book & claim'.

Deelnemers: Bond van Nederlandse Margarine Fabrikanten (BNMF), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)¹, Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi), Productschap Margarine Vetten en Oliën (voorzitter en secretariaat), Vereniging van Nederlandse Fabrikanten van Eetbare Oliën en Vetten (Vernof), Vereniging voor de Aardappelverwerkende Industrie (VAVI), Vereniging voor de Bakkerij- en Zoetwarenindustrie (VBZ), Algemene Kokswaren en Snackproducenten Vereniging. Een groot aantal brancheorganisaties (Vernof, BNMF, VBZ, VAVI, CBL, Nevedi, AKSV en de FNLI) hebben met elkaar de ambitie uitgesproken dat de palmolie die bestemd is voor de Nederlandse markt eind 2015 alleen nog maar duurzaam is geproduceerd. Het platform fungeert als kenniscentrum en spreekbuis op het gebied van duurzame palmolie. MVO is voorzitter en secretaris van de Task Force.

Het **Initiatief Duurzame Handel (IDH)** ondersteunt de doelstellingen van de Task Force Duurzame Palmolie. In 2011 zal de samenwerking met IDH geïntensiveerd worden, in het bijzonder bij de ontwikkeling van de IDH programma's voor palmolie en soja.

Banken: gedragscode

Onder druk van Milieudefensie en Greenpeace besloten ABN AMRO, Fortis, ING en Rabobank in 2001 tot het instellen van een gedragscode voor investeringen in de oliepalmsector. In deze gedragscode zeggen de banken toe alleen nog maar in bedrijven te investeren als deze niet betrokken zijn bij het kappen of platbranden van tropisch regenwoud, de wensen van de lokale gemeenschap respecteren en zich houden aan de nationale en internationale regelgeving. Het leek een enorme doorbraak. Helaas is het een weinig effectief middel gebleken om investeringen in de oliepalmsector bij te sturen. Uit onderzoek van Milieudefensie in 2006 bleek dat er in de praktijk maar weinig van de gedragscode terechtkomt. De code wordt niet op alle financiële diensten en niet op alle soorten klanten toegepast. Vanwege bankgeheim is het vaak niet mogelijk om namen of details van bedrijven werkzaam in de oliepalmsector te achterhalen. Hierdoor het onmogelijk om banken op hun gedragscode af te rekenen. Ook ontbreekt een klachtenprocedure waar getroffen gemeenschappen misstanden in het veld onder de aandacht kunnen brengen.

12. De belangrijkste redenen om door te gaan met niet-duurzame stromen.

De vraag naar palmolie is nog steeds groeiende. De groei van gecertificeerde duurzame palm olie is gestaag, maar nog niet in balans met de toenemende vraag.

13. Bottlenecks voor duurzame initiatieven: welke opvattingen, ontwikkelingen of (financiële) beperkingen houden de opmars van duurzame alternatieven tegen.

Een van de grote bottlenecks is dat sommige grote concerns die deelnemen in de RSPO zich niet houden aan de ontwikkelde afspraken of die zeer ruim interpreteren. Ze gebruiken de RSPO meer als een showcase om zich te profileren. In de praktijk blijken bedrijven met een RSPO-certificaat zich echter niet altijd aan de regels te houden. Ondanks een groen label maken ze zich toch schuldig aan destructieve praktijken. Dat heet 'greenwashing'. Het Maleisische IOI, dat in Nederland een dochterbedrijf met de naam Loders Croklaan heeft, is zo'n bedrijf. Via een Earth Alarm van Milieudefensie is Unilever opgeroepen, als grote klant van IOI, haar marktpositie te gebruiken om druk uit te oefenen op de palmolieproducent. Unilever kan IOI dwingen te stoppen met ontbossing en het afpakken van land van de lokale bevolking in ontwikkelingslanden. Naar verluidt heeft Unilever inderdaad IOI hierover aangesproken en gedreigd de handelsrelatie te verbreken indien niet snel verbetering tot stand komt.

14. Huidige stand van zaken m.b.t. politiek en wetgeving.

De EU-Renewable Energy Directive (RED) is een onderdeel van de wetgeving die van belang is voor palmolie in de EU. Door een specifieke doelstelling van 10% voor hernieuwbare energie in het vervoer, geeft de richtlijn een impuls aan duurzame energie, in het bijzonder voor biobrandstoffen. De richtlijn voorziet in stimulansen voor duurzaam geproduceerde biobrandstoffen, die voldoen aan de duurzaamheidscriteria. Om in aanmerking te komen, moet palmolie-gebaseerde biodiesel duurzaam worden geproduceerd. Om exploitanten te helpen te voldoen aan de richtlijn, heeft de Europese Commissie aanvullende richtlijnen eerder dit jaar geopenbaard. Meest recent, in juli 2011, heeft de Commissie de eerste vrijwillige certificatiesystemen - Voluntary Partnership Agreements (VPAs) - aangenomen.

In een andere palmolie-gerelateerde ontwikkeling, op 6 juli 2011, heeft het Europees Parlement een verordening betreffende de verstrekking van voedselinformatie aan de consumenten uitgevaardigd. Het doel van deze verordening is het vergemakkelijken van de keuze van de consument. Het bevat specifieke bepalingen betreffende de etikettering van plantaardige oliën en vetten, die palmolie bevat.

Terwijl in het algemeen de tarieven in de EU naar beneden gaan, is er een snel evoluerende trend - zowel de overheid en de consument-gedreven - voor normen en andere niet-tarifaire maatregelen, vooral met betrekking tot ecologische duurzaamheid van producten. Dit proces is van toepassing voor de producenten in de EU-markt en voor importeurs.

Eind september 2011 heeft Nederland er bij de EU op aangedrongen de invoertarieven op duurzame palmolie (alleen voor consumptieve doeleinden) te beëindigen. De EU heeft op dit moment 3.8% import belasting op ruwe palmolie. Dit betekent een extra kostenpost op het verbouwen van duurzame palmolie van \$ 7 - \$ 10 per ton. (Voor non-food import geldt geen importheffing!). Deze regeling treft voornamelijk importen uit Maleisië en Indonesië. Deze actie van Nederland is verwelkomd door de RSPO en het produktschap Margarine, Vetten en Oliën

(MVO), omdat hiermee markt hervorming ten behoeve van duurzame palm olie wordt bewerkstelligd.

15. Afspraken en trends t.a.v. duurzaamheid in komende 5 tot 10 jaar (nationaal en internationaal beleid, normen, initiatieven).

De afspraken worden vooral gedaan in het kader van de RSPO, waarbij steeds vaker bedrijven deze duurzaamheidsnormen overnemen, mede onder druk van de industriële afnemers zoals Unilever die steeds vaker duurzame palmolie eisen. Cargill wil bijvoorbeeld in 2020 al zijn geïmporteerde palmolie gecertificeerd hebben.

16. Voorbeelden van acties gericht tegen onduurzaam gebruik en/of handel in de logistiek: door wie, wanneer, doel actie, eventueel bereikt resultaat, persaandacht.

Naar aanleiding van de bevindingen op de plantages van Wilmar, diende op 22 maart 2011 Milieudefensie een klacht in bij de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) en de International Finance Corporation (IFC), de commerciële tak van de Wereldbank die Wilmar leningen gaf ter waarde van miljoenen dollars. Aan beiden wordt gevraagd om te zorgen dat de problemen bij Wilmar worden opgelost.

IFC investeerde in december 2006 opnieuw tachtig miljoen dollar in de Wilmar Group. Milieudefensie wil met haar klacht IFC erop wijzen dat hiermee IFC's eigen duurzaamheidsbeleid wordt geschonden. Zo voldoet Wilmar niet aan de eis dat overleg met gemeenschappen plaats moet vinden voorafgaand aan de activiteiten. Ook heeft er geen deugdelijke milieueffectrapportage plaatsgevonden.

Conclusies:

17. Wat zijn de kansen

- a) Havens zouden afspraken kunnen maken met andere Europese havens over een stimuleringsbeleid voor duurzaam geproduceerde palmolie.
- b) De havens kunnen het aandeel duurzame palm olie dat binnengebracht wordt monitoren en daarover rapporteren in hun jaarverslagen. Op deze manier ontstaat inzicht in het aandeel duurzame palmolie per haven.
- c) De havens kunnen verder in het kader van vestigingsbeleid een voorkeur uitspreken voor partijen die conform de RSPO standaard gecertificeerde palmolie inzetten.
- d) Een mogelijkheid is om een fonds op te zetten om flankerende maatregelen ten behoeve van verduurzaming palmolie te ondersteunen – bijvoorbeeld in het kader van door RSPO ontwikkelde mechanismen.
- e) Havens kunnen betere en directe contacten opbouwen met maatschappelijke organisaties voor een beter inzicht in de problematieken en gezamenlijk optreden.

18. Wat zijn de risico's

De risico's worden laag ingeschat. Een van de risico's is de onderschatting van het probleem in de bronlanden. Maar aan de andere kant wordt er steeds meer beleid gemaakt om duurzame palm olie te bewerkstelligen en het aandeel duurzame palm olie in de aanvoer in de Nederlandse havens is sterk groeiende. Dit geldt echter alleen voor de Nederlandse havens, waar tevens steeds meer gescheiden faciliteiten worden ontwikkeld. Dit alles mag er echter niet toe leiden dat de Nederlandse havens achterover leunen omdat de ontwikkelingen de goede kant opgaan. Er zijn nog stappen te nemen die voor de keten ontwikkeling van belang zijn.

Een ander mogelijke risico is de ondersteuning door Nederlandse havenbedrijven aan havenontwikkeling in de bronlanden. Deze ontwikkelingen kunnen als daar niet wordt opgelet, leiden tot niet-duurzame uitbreiding van het palmolie-areaal.

Bronnen:

2010 VETTE FEITEN is een initiatief van Productschap Margarine, Vetten en Oliën (MVO)

<http://www.vettefeiten.nl>

2011 Tweede Voortgangsrapportage Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, SER

<http://www.ser.nl/nl/publicaties/overige/2010-2019/2011/b29637.aspx>

Robin Wyers : Palm oil goes sustainable. In: The World of Food Ingredients, pp. 26-32, September 2010.

Claudia Theile en Anne van Schaik: Palmolie als biomassa: oledom. Publicatie Milieudefensie, juli 2007

Ellie Brown, Ph.D., and Michael F. Jacobson, Ph.D.: Cruel Oil. How palm oil harms health, rainforest & wildlife. Center for Science in the Public Interest, mei 2005

Round Table on Responsible Palm Oil

<http://www.rspo.org>

H.E. Vincent Piket: The EU and palm oil: what's going on?

http://www.rspo.org/ckfinder/userfiles/.../03_H_E_Vincent_Piket%20P8.pdf

5

Soja

1 _____ 1.1 Havenpartijen

1. *De belangrijkste import- en doorvoerhaven(s)*

Amsterdam en Rotterdam

Nederland heeft met de Amsterdamse en de Rotterdamse haven een speciale positie in de Europese import van soja in. In 2008 was ons land verantwoordelijk voor 27% van de EU-import van sojabonen (3,9 miljoen ton) en 22% van de EU-import van sojameel (5 miljoen ton). Nederland is daarmee een belangrijke schakel in de Europese sojaketen, waar soja verhandeld en verwerkt wordt.

2. *De belangrijkste directe verwerkers, producenten in Nederlandse havens*

De handel in en verwerking van sojabonen wordt wereldwijd gedomineerd door vier multinationale ondernemingen: Archer Daniel Midlands (ADM), Bunge, Cargill Amsterdam en Louis Dreyfus. Ze staan ook bekend als 'the ABCD', naar hun initialen, of als de 'big four' in de soja value chain.

Cargill is al sinds 1959 actief in Nederland. Het bedrijf heeft ongeveer 2300 werknemers in dienst bij verschillende vestigingen op diverse locaties in het land: in Amstelveen, Amsterdam, Bergen op Zoom, Denekamp, Deventer, Nistelrode, Rotterdam (Botlek), Sas van Gent, Schiedam, Swalmen, Wormer en Zaandam.

Cargill B.V. werd in 1959 opgericht in Amsterdam als een handelsorganisatie in goederen. Tegenwoordig zijn ze betrokken bij de productie van voedselingrediënten en het verwerken, verspreiden en verhandelen van landbouwproducten. Cargill B.V. is een van Cargills grootste Europese ondernemingen en behoort tot de 20 grootste bedrijven van Nederland. In de Benelux, en in het bijzonder in Nederland, is Cargill actief in onder andere de productie en marketing van glucosestroop, zetmeel, cacao, mout, geharde vetten en plantaardige oliën. Ten behoeve van de productie van sojaolie heeft Cargill in het Amsterdamse havengebied een verwerkingsfabriek voor sojabonen.

ADM. In Nederland wordt in de fabriek in Rotterdam Europoort sojabonen verwerkt tot sojaolie en sojaschroot. In februari 2006 heeft ADM bekend gemaakt in de vestiging in Europoort een deel van de verwerkingscapaciteit van sojabonen om te zetten naar een verwerkingslijn voor raapzaad. Daarmee wil ADM tegemoet komen aan de toenemende vraag naar biodiesel en de vraag naar raapzaadolie door de voedings- en genotmiddelenindustrie.

Cefetra. Een belangrijke importeur van soja die specifiek op de (Nederlandse) mengvoederindustrie is gericht, is het Rotterdamse bedrijf Cefetra. Dit bedrijf, opgericht in 1988, is een samenwerkingsverband van negen Nederlandse coöperatieve mengvoederproducenten. Met een aandeel van 57,7% heeft Coöperatie ForFarmers een meerderheidsbelang in Cefetra.¹ Een tweede belangrijke aandeelhouder is Agrifirm. Dit bedrijf houdt 32,3% van de aandelen. Cefetra handelt niet alleen in soja maar levert het hele scala aan veevoedergrondstoffen, nodig voor de productie van mengvoerders. De afnemers zijn voornamelijk mengvoederbedrijven in binnen- en buitenland. Het bedrijf is, behalve in Nederland, ook actief in Centraal en Oost-Europa. Cefetra genereerde in 2010 een totale omzet van 4,2 miljard euro. Daar stond een afzet van 18,8 miljoen ton product tegenover. Het bedrijf betreft soja voornamelijk uit Zuid-Amerika. Daarnaast wordt ook ingekocht bij onder andere ADM en Cargill, de enige twee bedrijven die in Nederland sojabonen crushen en daarnaast ook sojaschroot importeren. De aandeelhouders van Cefetra hebben geen afnameverplichting. Zij zijn vrij om ook elders in te kopen, hetgeen ook gebeurt. Naast genoemde bedrijven geschiedt dit onder andere bij Bunge en Toepfer, spelers van formaat die eveneens op de (Nederlandse) markt voor soja opereren. Toepfer houdt domicilie in Hamburg en heeft daarnaast 42 nevenvestigingen, verspreid over de gehele wereld. In Nederland heeft Toepfer een kantoor in Rotterdam. Het van oorsprong Duitse bedrijf heeft ADM en InTrade als aandeelhouders. Daarnaast heeft ADM op haar beurt weer een belang in InTrade.

Bunge. Bunge's belangrijkste product is sojabonen, maar ze handelen, verwerken en verkopen raapzaad, zonnepitten, mais, tarwe en andere landbouwproducten. Bunge is een wereldwijd opererend concern en is in Nederland aanwezig met kantoren in Rotterdam. Beheersing van de sojaketen vanaf productie tot aan bestemming stelt Bunge in staat om klanten te bevoorraden met gescheiden en geormerkte producten, zoals GMO-vrije soja.

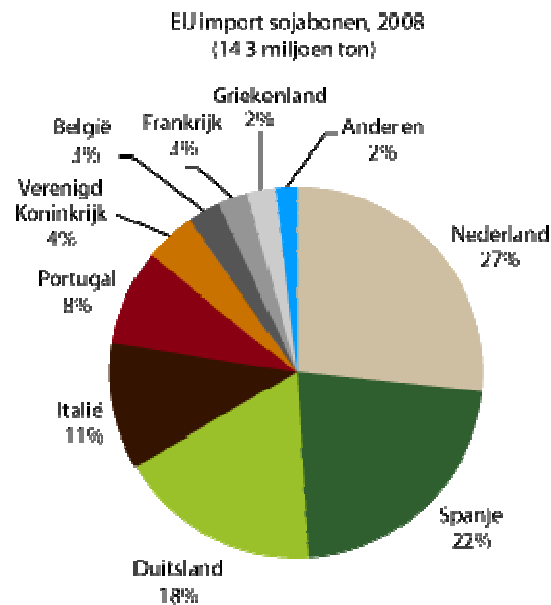
Bij de invoer van sojaolie zijn meerder categorieën bedrijven betrokken. Ongeveer tweederde van de invoer is in handen van raffinagebedrijven, de rest wordt ingevoerd door handelsbedrijven, de chemische industrie, de mengvoederindustrie

¹ Cijfers uit jaarverslag 2010 (www.cefetra.com/index.php?id=factsfigures&L=fptglrst)

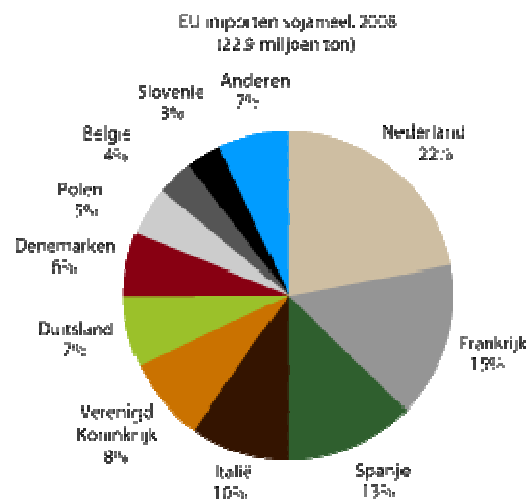
ANNEX 5: Soja

en de voedings- en genotmiddelen (V&G)industrie.

- 3. De totale verhandelde hoeveelheid in Nederland gezamenlijk door de logistieke partners (import en export) en totale consumptie in Nederland, waar mogelijk voor niet duurzaam (totaal) en duurzaam (totaal of uitgesplitst naar verschillende labels), in ton kg en/of Euro's. Tevens afgezet tegen EU import cijfers.**

Bron: Oil World april 2009

Bron: Oil World april 2009

De rol van Nederland ten opzichte van de globale sojaconsumptie is relatief klein. Nederland importeerde in 2008:

- 1,7% van de mondiaal geproduceerde sojabonen
- 3,2% van de mondiale meelproductie
- 0,6% van de sojaolie

Van de totale Europese consumptie is bestemd voor Nederlands gebruik:

- 9% van de sojabonen en -meel
- 11% van de sojaolie

China en de Europese Unie zijn de belangrijkste importeurs van soja in de wereld. China was in 2008 met een import van 40 miljoen ton goed voor ruim een kwart van de wereldwijde importen. De economische en demografische ontwikkeling van dit land heeft de behoefte aan sojameel (voor veevoer) en sojaolie (als bak- en frituurolie) de afgelopen jaren sterk vergroot.

Met een import van 41 miljoen ton is de EU nummer 1 op de mondiale sojamarkt. De EU importeert relatief veel sojameel, dat tot veevoer verwerkt wordt. Nederland is goed voor ruim een vijfde van de Europese soja-importen en binnen de EU de grootste importeur van sojabonen en sojameel. Van alle landen ter wereld is Nederland dus na China de grootste importeur van soja!

De belangrijkste soja-importeurs in Nederland - ADM, Bunge, Cargill en Cefetra (een samenwerkingsverband van 9 Nederlandse coöperatieve mengvoederproducenten) – geven onvoldoende cijfers om de vraag over de handel in detail te kunnen beantwoorden. De bedrijven geven weinig informatie over hun afnemers, zodat alleen in grote lijnen in kaart te brengen is in welke voedingsproducten de soja uiteindelijk is verwerkt.

Tabel 1 Nederlandse import- en export van soja, 1993-2005, in miljoen ton

		1993-1995	2003-2005	Belangrijkste oorsprong van invoer / bestemming van uitvoer (2003-2005)
Import	Soja totaal (mio ton)	6,7	9,4	Brazilië (50%), VS (15%), Argentinië (20%)
	Wv. Bonen	4,2	5,0	Brazilië (60%), VS (25%)
	Olie	0,019	0,067	Duitsland, België
	Schroot	2,5	4,3	Argentinië (50%), Brazilië (40%)
Export	Soja totaal (mio ton)	2,9	6,2	Duitsland (50%), België (15%), VK (8%)
	Wv. Bonen	0,5	1,5	Duitsland (80%)
	Olie	0,35	0,4	België, Duitsland
	Schroot	2,0	4,3	Duitsland (40%)

Bron: Eurostat

ANNEX 5: Soja

Binnen de productgroepen, vlees, zuivel en eieren is het percentage verantwoorde soja bij zuivel het hoogst: ruim 5%. Afgezet tegen de 3,3 miljoen ton soja die in Nederland verwerkt wordt in voedingsproducten, komt het gemiddelde percentage van alle productgroepen niet boven de 4% uit. **Een zorgwekkend laag aandeel van de soja die in Nederland verwerkt wordt is dus verantwoord te noemen.**

Een relatief klein importvolume schroot – 120.000 ton in 2003/04 – komt Nederland binnen uit/via Duitsland en België. De Nederlandse import van sojaolie – 67.000 ton in 2003/05 – komt vrijwel in zijn geheel uit Duitsland en België.

4. *De totale omzet in Nederland gezamenlijk door de logistieke partners, afgezet tegen de marktwaarde → wat is het aandeel van de logistieke partners?*

Van de 9,27 miljoen ton soja die in Nederland geïmporteerd wordt, wordt het grootste deel weer geëxporteerd. Voor een groot deel gaat het om rechtstreekse doorvoer, maar veel soja wordt eerst verder verwerkt in andere producten. Sojabonen worden gecrusht, omgezet in sojameel en -olie. Het sojameel wordt verwerkt in veevoer en gebruikt om vlees, zuivel en eieren te produceren. De producten die deze bewerkingsstappen opleveren, worden voor een groot deel ook weer geëxporteerd.

In 2008 werd ongeveer 7,77 miljoen ton soja direct of indirect door Nederland weer geëxporteerd: 60% zonder enige verwerking, 4% na crushing tot sojameel en sojaolie en 20% na verwerking tot veeteelt- en voedingsproducten. Deze soja werd dus niet in Nederland, maar vooral in andere Europese landen geconsumeerd.

Bij elkaar wordt 3,3 miljoen ton soja (36% van de import) verwerkt tot veeteelt- en voedingsproducten, voor consumptie in Nederland en voor export. Aan de sojadoorvoer door Nederland en aan de verwerking tot veeteelt- en voedingsproducten voor de binnenlandse en exportmarkten, verdienen Nederlandse bedrijven geld. Zij zijn er dan ook medeverantwoordelijk voor dat de soja die door hun handen gaat op een verantwoorde manier geteeld is.

Table 2		Trade balance of the Netherlands in soya products (average 2007/09)				
Commodity	Value in million USD			Volume in 1000 tonnes		
	import	export	balance	import	export	balance
Soya beans	1,497	471	-1,026	3,344	1,037	-2,307
Soya oil	165	551	+386	165	481	+316
Soya oil-cake	1,374	1,315	-59	3,460	3,459	-1
Source: UN Comtrade, LEI.						

5. Grootste concurrenten van de Nederlandse haven(s). Korte beschrijving van concurrent en betekenis ervan.

Bunge is voornamelijk aanwezig in Polen, Frankrijk en Spanje.

Er is nauwelijks directe informatie over concurrentie posities van Nederlandse havens.

6. De belangrijkste doellanden

Van de naar Nederland geïmporteerde sojabonen (3,9 miljoen) werd 75% in de fabrieken gecrusht en 25% direct geëxporteerd, grotendeels naar landen binnen Europa. Zowel van het sojameel als van de sojaolie die in Nederland beschikbaar kwam (door directe import en door het crushen van sojabonen) werd 60% geëxporteerd, grotendeels naar Duitsland en België. Daarnaast zijn Polen en het Verenigd Koninkrijk belangrijke bestemmingen voor sojameel.

7. Natransport: middel en betrokken partners

In Nederland staan twee sojaverwerkingsfabrieken (*crushing plants*), eigendom van twee van de grootste sojahandelaren in de wereld: een fabriek van ADM in Rotterdam en een fabriek van Cargill in Amsterdam.

ADM heeft sinds 1986 een sojapersfabriek in Europoort en heeft in 2004 zijn aanwezigheid in de haven vergroot door de aankoop van een bulk terminal die hen in staat stelt om schepen te lossen die meer dan 100.000 ton product bevatten en dit direct over te laden in schuiten, vrachtauto's en treinen. Bij Europoort produceert ADM perskoek en ongeraffineerde olie die hoofdzakelijk in veevoer gebruikt wordt.

De meeste natransport vindt plaats via trucks, binnenvaart of short-sea. Steeds vaker worden trein en binnenvaart ingezet.

8. De belangrijkste herkomstlanden, van niet duurzaam en duurzaam (eventueel ook met cijfers).

Nederland importeert sojabonen voornamelijk uit Brazilië en de Verenigde Staten. Daarnaast wordt veel sojameel geïmporteed, vooral uit Argentinië en Brazilië, en een beperkte hoeveelheid sojaolie uit Brazilië. De totale import van Nederland is 9,27 miljoen ton soja (sojabonen, -meel en -olie bij elkaar). Voor het telen van deze door Nederland geïmporteerde soja is in de herkomstlanden 32.000 km² nodig – wat vergelijkbaar is met de landoppervlakte van Nederland. Wereldwijd werd 211,6 miljoen ton soja geoogst in 2008, afkomstig van een totaal areaal van 95 miljoen hectare.

De Verenigde Staten, Brazilië, Argentinië en China zijn de belangrijkste productielanden en, behalve China, ook de belangrijkste exporteurs. China is behalve een belangrijk

ANNEX 5: Soja

productieland ook de grootste importeur van sojabonen. De Europese Unie is goed voor 29% van de mondiale import van sojabonen, -meel en -olie, waarbij Nederland binnen de Europese Unie de grootste importeur is

Nederland importeert soja vooral uit Brazilië, de Verenigde Staten en Argentinië. In totaal importeerde Nederland 9,27 miljoen ton soja (bonen, meel en olie), wat overeenkomt met 22% van de Europese importen.

Export van Q naar Y is niet gelijk aan import van Y uit Q

De ITC/WTO-handelsdata geven inzicht in de wereldhandelsstromen van goederen, inclusief landbouwproducten. Deze data zijn gebaseerd op een (nationale) registratie van wat landen exporteren naar en wat zij importeren uit andere landen. In principe zou de uitvoer (in volume) van land Q naar land Y gelijk moeten zijn aan de invoer van land Y uit land Q. Dat is echter niet altijd zo. Bestemmingen kunnen wijzigen tijdens het transport – de partij wordt doorverkocht en gaat een andere haven aandoen dan bij vertrek in eerste instantie was gepland – of de in de exporthaven opgegeven bestemming is niet de eindbestemming van de vracht, wordt dus niet ingeklaard op die bestemming maar doorgevoerd naar een ander land. Soms zijn de verschillen erg groot.

Onderstaande cijfers uit de ITC/WTO databank illustreren dit voor handel in sojaschroot tussen Zuid-Amerika en Nederland in 2004.

- Brazilië exporteert 4,0 miljoen ton sojaschroot naar Nederland, maar ...
Nederland importeert 1,3 miljoen ton uit Brazilië;
- Argentinië exporteert 2,3 miljoen ton sojaschroot naar Nederland, maar ...
Nederland importeert 1,15 miljoen ton uit Argentinië.

Zuid-Amerikaanse exporteurs charteren schepen voor de export naar Europa voor de 'Rouen-Hamburg range'. Hierbij laten zij de vracht richting West-Europa aanlanden in die havens gelegen tussen Rouen en Hamburg waar zij klanten hebben. De bestemming kan wijzigen zolang er nog niet gelost is. Het kan ook zijn dat een deel in Rouen terecht komt en een ander deel in Rotterdam. Dit komt niet tot uiting in de exportcijfers zoals die door Brazilië worden opgegeven. Omdat Europese / Nederlandse invoerdata de werkelijke invoer nauwkeurig weergeven, kan beter gebruik gemaakt worden van Eurostat handelsdata.

9. *Huidig beleid doorvoerhavens t.a.v. duurzame goederenstroom.*

Zowel Rotterdam als Amsterdam hebben duurzaamheid opgenomen in hun havenvisies. Haven Amsterdam heeft 10 duurzaamheidsprincipes vastgesteld die onder andere de ketenduurzaamheid betreffen (Annex 7). In het rapport 'Ports and biodiversity', CREM,

Amsterdam April 2008, staan een aantal aanbevelingen voor de havens om hun duurzaamheidsactiviteiten uit te breiden.

10. De belangrijkste duurzaamheidsissues in land(en) van herkomst/ bij productie.

Voor het telen van door Nederland geïmporteerde soja is in de herkomstlanden 32.000 km² nodig - ongeveer de landoppervlakte van Nederland.

Voor de productielanden heeft de sojateelt en -handel grote economische voordelen: de soja-export is een belangrijke deviezenbron. Maar het groeiende soja-areaal, vooral in Zuid-Amerika, heeft de afgelopen jaren geleid tot ontbossing en verlies van biodiversiteit, tot sociaal-economische problemen voor de oorspronkelijke bevolking van de groeigebieden op het gebied van gezondheid en voedselzekerheid.

Verbreiding van de markt voor duurzame soja is van cruciaal belang om de sociale en ecologische problemen die sojateelt in delen van Zuid-Amerika veroorzaakt te bestrijden. Door de grote vraag naar soja worden waardevolle natuurgebieden opgeofferd voor landbouwgrond. Het grootschalige gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest vervuult bodems en rivieren. Hierdoor bedreigt het indianengemeenschappen in hun dagelijks bestaan. Ook worden in de teelt arbeidsrechten geschonden en zijn zelfs gevallen van moderne slavernij geconstateerd.²

11. De belangrijkste duurzaamheids issues in Nederland/Europa die betrekking hebben op het gebruik van het product.

In Nederland hebben verschillende partijen het initiatief genomen om de teelt van verantwoorde soja te stimuleren. Maatschappelijke organisaties maken afspraken met bedrijven om verantwoorde soja in te kopen en adviseren hen daarbij.

In 2008 is naar schatting 133.000 ton verantwoorde soja in Nederlandse voedingsketens verwerkt: ruim 70.000 ton ProTerra soja, bijna 50.000 ton niet genetisch gemodificeerd (GMO-vrij) soja en ongeveer 12.000 ton biologische en EcoSocial soja.

Dit zijn, zoals aangegeven, schattingen. Van de 3,3 miljoen ton soja die in totaal in Nederlandse voedingsketens werd verwerkt - in producten voor de Nederlandse markt én in exportproducten – is in **2008 slechts 4% verantwoord.**

12. Duurzame initiatieven

² Een uitgebreide analyse hiervan is te vinden in: B. Kamphuis, E. Arets, C. Verwer, J. van den Berg, S. van Berkum, B. Harms (2010): Dutch trade and biodiversity. Biodiversity and socio-economic impacts of Dutch trade in soya, palm oil and timber. LEI Report 2011-013 (WUR), Alterra Report 2155, Den Haag, maart 2010

ANNEX 5: Soja

De bezorgdheid van maatschappelijke organisaties over de gevolgen van de sterk groeiende sojateelt heeft de afgelopen jaren geleid tot diverse certificeerbare standaarden voor verantwoorde soja. Daarnaast zijn er verschillende netwerken en overleggen ontstaan waarin overheidsorganisaties, bedrijven en maatschappelijke organisaties participeren. Ook zijn er bij Nederlandse bedrijven programma's ontwikkeld, vaak in samenwerking met maatschappelijke organisaties, om soja in te gaan kopen die is gecertificeerd volgens een of meerdere van onderstaande standaarden voor verantwoorde soja.

Telers van **biologische soja** baseren zich op de regels voor biologische landbouw. Voor de biologische landbouw mogen geen chemische bestrijdingsmiddelen, kunstmest of genetisch gemodificeerde organismen worden gebruikt, maar alternatieve middelen en wisselteelt om de ziektedruk te verlagen.

EcoSocial is een nieuw keurmerk van het *Instituto Biodinâmico for Rural Development (IBD)* in Brazilië. Naast criteria voor biologische landbouw zijn ook Fairtrade criteria in dit systeem opgenomen.

Het idee van de **Fairtrade/Max Havelaar** standaard is dat eerlijke prijzen en andere gunstige handelsvoorwaarden ruimte creëren voor economische versterking van kleine producenten, sociale vooruitgang en milieuverbetering. Voor soja geldt tevens dat de aangesloten boeren geen gebruik mogen maken van genetisch gemodificeerde soja.

De **ProTerra** standaard is gebaseerd op de Basel Criteria voor Verantwoorde Sojaproductie, uit 2004, waarin veel aandacht is voor ontbossing en landrechten. Bij deze standaard mag ook geen gebruik worden gemaakt van genetisch gemodificeerde soja.

De certificering niet genetisch gemodificeerd (**GMO-vrij**) (Hard Identity Preserved) duidt aan dat in de gehele keten geen genetisch gemodificeerde soja is gebruikt. Deze soja kan verder op conventionele wijze geteeld worden: er zijn geen sociale- of milieucriteria aan dit label verbonden.

De **Ronde Tafel over Verantwoorde Soja (Round Table on Responsible Soy, RTRS)** is een internationaal platform waarin sojaproductanten, handelaren, verwerkende industrie, banken en maatschappelijke organisaties samenwerken om duurzaamheidscriteria voor de mondiale sojateelt te ontwikkelen. Omdat de standaard nog niet af is, wordt het nog niet vergeleken met de andere standaarden.

De **Task Force Sustainable Soy** is een platform van bedrijven in de soja keten dat aan de ontwikkeling van duurzame soja productie will bijdragen.

Nevedi, FrieslandCampina, VION, Gebr. Van Beek Group, Storteboom en Ahold hebben zich verenigd in het **Initiatief Duurzame Soja (IDS)** en een gezamenlijk programma opgezet voor de aankoop en afzet van gecertificeerde soja in Nederland. Door jaarlijks een toenemende hoeveelheid soja aan te kopen, wordt toegewerkt naar de inzet van mainstream soja die verantwoord is geteeld.

De deelnemende bedrijven willen met dit initiatief het signaal afgeven, aan sojaleveranciers en boeren in Zuid-Amerika en elders, dat de markt vraagt om soja die conform RTRS criteria is geproduceerd. Andere partijen worden opgeroepen zich bij dit initiatief aan te sluiten. Dit initiatief staat echter ter discussie, aangezien vele maatschappelijke organisaties veel kritiek hebben op de criteria.³

13. De belangrijkste redenen om door te gaan met niet-duurzame stromen.

Vanuit Nederland wordt een groot deel van de Noordwest-Europese intensieve veehouderij (kippen, varkens, kalveren) van veevoer voorzien.

De internationale vraag naar soja blijft de komende jaren groeien, vooral in China/Azië. De productie wordt mede gestimuleerd door de vraag naar biodiesel. Brazilië is in staat om tegen relatief lage kosten de productie uit te breiden. Die uitbreiding kan plaatsvinden door delen van extensief gebruikt grasland en van gekapt bos voor de sojateelt te bestemmen.

14. Bottlenecks voor duurzame initiatieven: welke opvattingen, ontwikkelingen of (financiële) beperkingen houden de opmars van duurzame alternatieven tegen.

Zie ook 13.

15. Huidige stand van zaken m.b.t. politiek en wetgeving (bijvoorbeeld t.a.v. inkoop, afspraken), ook eventuele politieke lading die aan onderwerp/discussie hangt.

In 1992 werd na een lange periode van onderhandelen een nieuwe overeenkomst afgesloten tussen de Europese Gemeenschap en de VS: het Memorandum van Overeenstemming betreffende Oliehoudende Zaden. Deze overeenkomst beperkt nog steeds de productie van oliehoudende zaden (koolzaad, zonnebloemzaad, soja) binnen de huidige Europese Unie.

In de nasleep van de gekke-koeienziekte, de BSE-crisis in 2000, verbood de EU om nog langer eiwitten van dierlijke oorsprong (hoofdzakelijk slachtafval) aan de Europese

³ Zie: www.wanttoknow.nl/gezondheid/verantwoorde-soja-ofen-een-enorme-nepclaim/

ANNEX 5: Soja

veestapel te voederen. Daardoor ontstond op de Europese markt een tekort aan eiwitten voor veevoerders dat grotendeels werd opgevuld met extra invoer van soja.

De meeste wet- en regelgeving ten aanzien van de sojahandel en –import is internationaal. In de huidige onderhandelingen binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO), maar ook in het toekomstige akkoord tussen de EU en de Mercosur (de landen in het zuidelijke deel van latijns-Amerika) worden nieuwe regels voor de handel in onder andere soja vastgesteld. hoewel er momenteel weinig exportsubsidies worden verstrekt aan producten uit de bio-industrie, wordt de sector door de tariefvrije import van soja wel indirect gesubsidieerd. Hervorming van handelsregels is dus noodzakelijk, en de Nederlandse overheid kan daarin een leidende rol spelen.

Zo kunnen aan de tariefvrijstelling van soja productiecriteria gekoppeld worden in het kader van de voortgaande onderhandelingen binnen de eerder genoemde WTO of tussen de EU en Mercosur, waarvan alle belangrijke soja-exporterende landen in Zuid-Amerika lid zijn. De middelen die vrijkomen door tarifiering van niet-duurzame soja kunnen dan vervolgens worden ingezet voor de verduurzaming van de productie en bescherming van bedreigde gebieden in de productielanden.

16. Afspraken en trends t.a.v. duurzaamheid in komende 5 tot 10 jaar (nationaal en internationaal beleid, normen, initiatieven).

Voor de productie van melk, vlees en eieren in Nederland is circa 700.000 hectare sojateelt nodig in Zuid-Amerika. Dit is nog geen 2% van de soja-productie in Zuid-Amerika, maar voor het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL) wel genoeg reden om in 2009 het Actieplan Duurzame Soja te presenteren. Het CBL is aangesloten bij de Round Table on Responsible Soy (RTRS) en in Nederland bij de Task Force Duurzame Soja. Deelnemers aan de Task Force en de RTRS zijn afkomstig uit de primaire sector, de oliezadenverwerkende industrie, de plantaardige oliën- en vetten-sector, de diervoederindustrie de vlees- en zuivelsector en de retail. Samen zetten zij zich in voor een ecologisch en sociaal verantwoorde sojateelt. Eind 2015 moet de hoeveelheid soja die nodig is voor de behoefte van de Nederlandse markt verantwoord zijn geproduceerd volgens de RTRS-principes en -criteria. Daarmee wordt overigens nog niet tegemoet gekomen aan de kritiek van maatschappelijke organisaties op deze principes en criteria.

17. Voorbeelden van acties gericht tegen onduurzaam gebruik en/of handel in de logistiek: door wie, wanneer, doel actie, eventueel bereikt resultaat, persaandacht.

Soja is onderwerp van maatschappelijk debat, nationaal en internationaal. Een coalitie in Nederland van NC-IUCN, Solidaridad, Milieudefensie, ICCO, Both ENDS, Fair Food, Kerkinactie, Greenpeace, WWF Nederland en Cordaid houdt zich met het onderwerp bezig en heeft de Nederlandse Sojacoalitie opgericht. Zie ook onder punt 12 en 16.

Conclusies: kansen en risico's

18. Wat zijn de kansen

Door groeiend besef over duurzaamheid is de kans op vergroting van het aandeel duurzame soja steeds groter aan het worden.

Voor Nederland is soja van grote betekenis: de handel en verwerking draagt bij aan de werkgelegenheid en met name het soja-eiwit is cruciaal voor de productie van kwalitatief hoogwaardig veevoer. Daarnaast groeit de interesse in de oliefractie van soja, mede dankzij de belangstelling voor biobrandstoffen.

Het waarborgen van transparantie in de productieketen is niet altijd even gemakkelijk. Ten eerste is soja een bulkproduct, het wordt in grote hoeveelheden geproduceerd, opgeslagen en verhandeld, en er is nauwelijks onderscheid tussen de soja van de ene en de andere producent. De soja wordt in grote silo's verzameld en van daaruit verscheept. De tweede uitdaging voor transparantie is dat soja in zeer veel verschillende producten verwerkt zit en daardoor vrijwel onzichtbaar blijft voor de consument. Dit zijn echter geen onoverkoombare obstakels. Initiatieven uit andere sectoren, zoals de koffiesector, bewijzen dat de herkomst van producten wel degelijk gewaarborgd kan worden. Zo kan via de streepjescode van een pak Perlakof-
ie met het Utz-kapeh keurmerk de plantage van herkomst worden achterhaald. In het kader van de etiketteringsregels voor gentech-ingrediënten en allergenen loopt de labeling van soja al voor op andere ingrediënten. Vooruitlopend op regulering van de overheid kunnen bedrijven zelf het initiatief nemen hun productieketen transparant te maken.

In ieder geval kunnen haven autoriteiten in overleg treden met de soja importerende en verwerkende industrie in hun gebied om tot stimulering van totale import van verantwoorde soja te komen. Door extra maatregelen zal de concurrentie positie van de Nederlandse havens niet snel onder druk komen te staan.

19. Wat zijn de risico's

Stevige competitie tussen havens kunnen aandacht voor duurzaamheid bedreigen, voornamelijk in prijsstelling.

Bronnen:

ANNEX 5: Soja

Siemen van Berkum, Pim Roza, Bram Pronk - **Sojahandel- en ketenrelaties**. Aard en omvang van de internationale sojahandel- en ketenrelaties met speciale focus op Brazilië, Argentinië en Nederland – LEI, Den Haag, 2006

Metro-bijlage De opmars van... Duurzaam Voedsel (metrobijlage_verduurzamingvoedsel-def.pdf)

EUROSTAT, European Commission statistics, Environmental and agricultural indicators, 2005.PNG,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Environmental_and_agricultural_indicators,_2005.PNG&filetimestamp=20090430100040, (January 2010)

Dutch Soy Coalition, Factsheet 1 Strategies for reducing the negative impacts of soy production, 2009, DSC, http://commodityplatform.org/wp/wp-content/uploads/2009/12/factsheet_1_responsible-soy-production_final.pdf, (February 2010)

de Sojabarometer 2009, Een onderzoeksrapport voor de Nederlandse sojacoalitie, Profundo, Amsterdam, oktober 2009. (www.sojacoalitie.nl)

De Soja Doorgelicht. De schaduwzijde van een wonderboon. Nederlandse Sojacoalitie/AidEnvironment, Amsterdam, februari 2006, revisie 2009.

B. Kamphuis, E. Arets, C. Verwer, J. van den Berg, S. van Berkum, B. Harms (2010): Dutch trade and biodiversity. Biodiversity and socio-economic impacts of Dutch trade in soya, palm oil and timber. LEI Report 2011-013 (WUR), Alterra Report 2155, Den Haag, maart 2010

Relevante Links:

www.wanttoknow.nl/gezondheid/verantwoorde-soja-ofen-een-enorme-nepclaim/
www.cefetra.com
www.bunge.com/
www.adm.com
www.cargill.nl/
www.trouw.nl/tr/nl/4332/Groen/article/detail/2462612/2011/07/06/Criteria-voor-verantwoorde-soja-moeten-scherper.dhtml
www.verantwoordesoja.nl/home
commodityplatform.org/wp

6

____Steenkool

1. De belangrijkste import- en doorvoerhaven(s):

Rotterdam en Amsterdam (en Eemshaven mogelijk in de nabije toekomst)

Tabel 1: Steenkool afhandeling in Noordwest Europese Havens (in Mt)

Havens	2008	2009	2010
Hamburg	5,2	5,2	5,3
Bremen	1,8	1,4	1,8
Wilhelmshaven	2,2	2,2	1,8
Amsterdam	22,2	18,0	18,8
Rotterdam	28,6	24,8	24,1
Zeeland Seaports	4,4	3,9	4,0
Antwerpen	9,9	6,1	4,1
Gent	4,2	2,6	4,2
Duinkerken	9,7	6,1	6,5
Le Havre	2,7	2,2	2,1
totaal	90,9	72,5	72,7

Bron: Verein der Kohlenimporteure: Annual Report 2009, p.26 en Verein der Kohlenimporteure: Annual Report 2011, p.34 <http://www.euracoal.be/pages/medien.php?idpage=550>

Binnen de EU zijn Groot Brittannië en Duitsland de belangrijkste importeurs, deels via overslag in Nederland. Deze twee landen nemen samen ongeveer de helft van de steenkoolimport naar de EU voor hun rekening. Ze importeren resp. 44 en 38 miljoen ton steenkool.

2. De belangrijkste directe verwerkers en/of producenten in Nederlandse havens

Haven / Verwerkers /locatie /gebruik

Rotterdam / EMO / Aan de 1365 meter lange kade is ruimte voor vier capesize bulkcarriers. Lossing gebeurt met vier gigantische kadekranen, flexibel aangevuld met drijvende faciliteiten. In één dag kan EMO 175.000 ton kolen lossen. Zelfs het allergrootste schip is hierdoor binnen twee dagen klaar voor vertrek. / Gelost kolen 19.4 miljoen ton, gemanipuleerd 37.5 miljoen ton.

Rotterdam / EECV / De dedicated terminal voorziet haar eigenaren TKS en HKM in de eigen behoefte aan cokeskolen. / 46 zeeschepen: gelost: 4,1 miljoen ton; 1642 duwbakken en binnenvaartschepen

200 treinen, beladen: 4.3 miljoen ton, behandeld: 8.4 Miljoen ton
(<http://www.eecv.nl/nederlands/stats.htm>)

Rotterdam / European Bulk Services (EBS) / E.B.S. is onderdeel van HES Beheer. Op zijn terminal in het Botlekgebied kan het bedrijf bulkcarriers tot 70.000 ton dwt de klok rond efficiënt lossen. EBS heeft in Europoort bovendien faciliteiten voor de boord-boordoverslag van capesizeschepen

Rotterdam / Rotterdam Bulk Terminal, opgericht door Hes Beheer (50%) and Maja Stevedores (50%) / Voor de afhandeling van kleinere partijen kolen in de haven - met een maximum aan service – is Rotterdam Bulk Terminal een flexibele en aantrekkelijke partner.

Rotterdam / Eon: electriciteitscentrale

Amsterdam / OBA (2 aandeelhouders: (H.E.S.Beheer N.V. en OVET Holding B.V.): overslagbedrijf van bulkgoederen (met name kolen); aanvoer 11,5 miljoen ton (waarvan kolen 10 miljoen ton), afvoer 8,6 miljoen ton (waarvan kolen 8 miljoen ton); omvang: 60 ha; 170 medewerkers

Amsterdam / Rietlanden: vestiging in Westhaven, Amerikahaven en Afrikahaven.

IJmuiden/Velsen / Tata Steel: overslag van 3,2 miljoen ton kolen in 2009. Tata Steel in IJmuiden verbruikt gemiddeld zo'n 4,5 miljoen ton kolen per jaar. De kolen worden direct afgenomen van grote mijnbouwbedrijven die opereren in landen als Australië, Verenigde Staten, Canada, Noorwegen, Rusland, Venezuela en Indonesië.

Voor zowel de ijzerertsen als de kolen kunnen de specifieke toeleveranciers en de locaties van de mijnen voor een deel van jaar tot jaar verschillen. Op centraal niveau worden de erts- en kolenleveranciers beoordeeld op technische en economische waarde, veiligheid, kwaliteit en milieupreformance. Bijna alle leveranciers van ijzerertsen beschikken over een

ANNEX 6: Steenkool

milieuzorgsysteem op het niveau van ISO 14001. Bij de leveranciers van kolen is dit inmiddels gestegen tot driekwart¹.

Zeeland Seaports / Terneuzen: OVET terminal.

Zeeland Seaports / Vlissingen: OVET Terminal.

Zeeland Seaports / Borssele: EPZ.

Overigen:

Geertruidenberg / Essent Amercentrale

Nijmegen / Electrabel Centrale

Haelen / NUON Willem Alexander centrale

3. De totale verhandelde hoeveelheid in Nederland gezamenlijk door de logistieke partners (import en export) en totale consumptie in Nederland, in ton kg.

Tabel 2: Steenkoolbalans; aanbod en verbruik (in mln kg)										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Totaal aanbod	12901	13533	13285	13606	13568	13017	12674	13505	12796	11872
Invoer	22296	30336	19947	21640	22600	20469	20967	26163	19128	19924
Uitvoer	9123	16744	8744	7498	9262	7438	8927	11879	6510	4732
Voorraadmutatie	-272	-59	2082	-536	230	-14	634	-779	178	-3320
Totaal verbruik	12901	13533	13285	13606	13568	13017	12674	13505	12796	11872
Elektriciteitscentrales	8722	9115	9032	9159	8857	8267	8228	8676	8233	8404
Cokesfabrieken	3006	3100	2982	3050	3131	3157	3048	3106	3063	2464
IJzer- en staalindustrie	1036	1209	1230	1316	1496	1530	1327	1596	1438	938
Overige verbruikers	139	109	42	81	84	63	71	127	62	66

Bron: © Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 12-11-2010

De elektriciteitscentrale in Westpoort (Amsterdam) draait op steenkool uit de haven. Elektriciteit in woningen komt dus uit kolen die via de haven binnenkomen en daar zijn bewerkt tot bruikbare brandstof.

Nederlandse stroomproducenten verstoken jaarlijks 8,5 miljoen ton geïmporteerde steenkool. Die hoeveelheid zal minstens verdubbelen als de bouw van nieuwe kolencentrales in Nederland doorgaat.

¹ Bron: <http://www.corusstaalmjv.nl/corus-in-ijmuiden/wie-zijn-wij/onze-grondstoffen.html>

4. De totale omzet in Nederland gezamenlijk door de logistieke partners, afgezet tegen de marktwaarde, in Euro's.

Tabel 2: Prijzen in US dollars per ton
[Northwest Europe market prizes *)]

1998	32.00
1999	28.79
2000	35.99
2001	39.29
2002	31.65
2003	42.52
2004	71.90
2005	61.07
2006	63.67
2007	86.60
2008	149.78

*) Bron: McClosky Coal Information Service)

Sinds het begin van 2011 zijn wereldwijd de kolenprijzen met 35 procent gestegen tot 145 dollar per ton. De toenemende instabiele prijzen van fossiele brandstoffen brengen mede het kwetsbare herstel van de Europese economie in gevaar.

5. Grootste concurrenten van de Nederlandse haven(s).

Grootste concurrenten: Antwerpen, Duinkerken en Hamburg
Belangrijke kolenhubs in de wereld: Newcastle Port, Richards Bay, Amsterdam-Rotterdam-Antwerpen, en een serie Indonesische havens.

6. De belangrijkste doellanden

West en Centraal Europa

7. Natransport: middel en betrokken partners

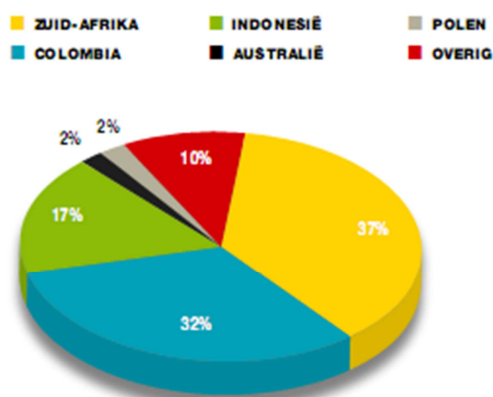
Kolen worden vooral per trein en binnenschip vervoerd vanuit haven Amsterdam.
Wat het spoor betreft is een aantal, relatief eenvoudige, projecten nodig om de capaciteit te vergroten. Dat maakt het mogelijk in 2020 voor de helft meer per spoor te vervoeren dan in 2006 (aandeel groeit van 4% naar 6%). De binnenvaart kan verder groeien via het Amsterdam-Rijnkanaal en het IJsselmeer.

8. De belangrijkste herkomstlanden, van niet duurzaam en duurzaam (eventueel ook met cijfers).

Er zijn geen officiële cijfers beschikbaar over steenkool uit de herkomstlanden die in Nederland voor elektriciteitsopwekking wordt gebruikt. De enige bruikbare cijfers zijn die voor de totale steenkoolimporten, inclusief die bestemd voor doorvoer naar andere landen. Deze cijfers tonen aan dat 37% van alle steenkoolimport in Nederland afkomstig is uit Zuid Afrika, 32% uit Colombia en 17% uit Indonesië.²

De relatieve belangrijkheid van Nederland als een export bestemming varieert aanzienlijk. In 2008 is geschat dat Nederland 13% van Zuid Afrika's totale jaarlijkse steenkool export ontving, 8.9% uit Colombia en 0,8% uit Indonesië.

Figuur 3 De Nederlandse import van steenkool naar herkomstland in 2008

9. Huidig beleid doorvoerhavens t.a.v. duurzame goederenstroom.

In geval van steenkool is er geen sprake van duurzame en/of gecertificeerde steenkool tot nu toe. Voor bulkoverslag, zoals kolen, bestaat een terminal een zo groot oppervlak dat volledig overdekken nu nog economisch onhaalbaar is. Er wordt tot nu toe gewerkt met overdekte transportbanden om de lading van de kade naar de opslagberg te vervoeren. Daarnaast worden het terrein en de kolenbergen regelmatig besproeid met een speciale vloeistof om stofvorming tegen te gaan. Ook de werkwijze van kraanmachinisten speelt een grote rol (het lossen van de lading vlak boven de grond geeft minder stof dan van grotere hoogte).

10. De belangrijkste duurzaamheidsthema's in land(en) van herkomst/ bij productie.

De belangrijkste milieuproblemen die bij kolenwinning om de hoek komen kijken, zijn:

² De wereld achter kolenstroom, Greenpeace, 2008, p.7

- lokale milieuvervuiling, onder meer door vergiftiging van (drink)water voor mens en dier;
- vernietiging van natuur en biodiversiteit, onder meer door het kappen van bossen;
- ontregeling van ecosystemen;
- uitstoot van methaan, een krachtig broeikasgas dat bijdraagt aan klimaatverandering;
- CO2 emissies tijdens kolentransporten over zeer lange afstanden.

De sociale gevolgen van kolenwinning zijn vaak ook groot, bijvoorbeeld door:

- gewelddadige confrontaties met paramilitairen;
- duizenden doden door mijnongelukken;
- uiterst gevaarlijks arbeidsomstandigheden en schade voor gezondheid;
- grove schending van mensenrechten;
- lage lonen, en vakbonden worden beknot;
- onderdrukken van lokale gemeenschappen in mijnbouwgebieden³.

Zuid Afrika levert een steeds grote deel van haar kolen aan India. In Zuid Afrika , en een aantal omliggende landen worden de exporthavens en de railverbindingen daar heen met o.a. Nederlandse subsidies uitgebreid om de export van nog meer steenkool mogelijk te maken. Net als overal ter wereld gaat de mijnbouw ten koste van de gezondheid van mijnwerkers en vaak gepaard met (dodelijke) ongelukken. De schade voor de omgeving in de vorm van boskap, vervuild grondwater, stof en het grote gebruik van water.

In Colombia zijn de arbeidsomstandigheden slecht. Er gebeuren veel ongelukken, de vakbonden worden met hulp van rechtse milities uit de mijnen gehouden. Steeds meer mijnbouw is dagbouw waarbij hele gebieden worden opgegraven en de plaatselijke boeren en inheemse bevolking met geweld worden verjaagd. De dagbouw vernietigd de aanwezige natuur en vervuult het grondwater. Zowel de mijnen als het transport veroorzaken veel gezondheidsproblemen door stof.

In Indonesië komt vooral veel dagbouw voor. De mijnbouw op Sumatra en Kalimantan gaat gepaard met het verdrijven van de lokale inheemse bevolking. De dagbouw vervuult rivieren en grondwater, en de mijnbouwers laten de gigantische gaten na winning achter. De erosie veroorzaakt modderstromen.

11. De belangrijkste duurzaamheids thema's in Nederland/Europa die betrekking hebben op het gebruik van het product.

Zie ook 9.

³ Uit: www.greenpeace.nl : de-wereld-achter-kolenstroom.pdf, 2008

Buiten dat is er sprake van grootschalige uitstoot van CO₂ door de energiecentrales die sterk bijdragen aan de klimaatverandering en aan verzuring. Steenkoolcentrales stoten 70% meer CO₂ uit als een gas centrale.

12. Duurzame initiatieven (Labels, keurmerken, initiatieven):

Een deel van de Nederlandse elektriciteitsbedrijven, met name Eneco, Greenchoice en de Windunie, hebben een duidelijke strategische keuze gemaakt om zich te richten op duurzame energieproductie en kolengestookte elektriciteitscentrales op termijn uit te sluiten. Hoewel deze bedrijven meestal kleine spelers zijn, waarmee het een niche markt bereikt, bewijzen ze dat het economisch haalbaar is om schone energie te leveren aan enkel de Nederlandse markt. Gezien het een doelstelling van de Europese Unie is om het aandeel hernieuwbare energie in de totale energieverbruik te verhogen tot ten minste 20% in 2020, zal de markt voor hernieuwbare energie naar verwachting aanzienlijk groeien in de komende jaren.

Volgens Eneco is het gebruik van kolen alleen een optie als de vervuiler betaalt principe consistent wordt toegepast en de prijs van CO₂-uitstoot aanzienlijk is verhoogd. In dat geval moet de implementatie van CCS worden betaald door de grote vervuilers zelf. Pas dan zou er een 'level playing field' ontstaan tussen de door kolen opgewekte en duurzame energie. Eneco roept op om het Nederlandse energie-beleid meer te richten op duurzame en flexibele opties en minder op grootschalige kolencentrales.⁴

13. De belangrijkste redenen om door te gaan met niet-duurzame stromen.

Andere energie-bedrijven hebben echter soortgelijke verplichtingen met betrekking tot milieuvriendelijke oplossingen niet aangetoond. De meeste grote energiebedrijven die actief zijn in Nederland hebben plannen om nieuwe kolencentrales te bouwen. Zij beweren dat deze investeringen nodig zijn om de bestaande en meer vervuilende kolencentrales te vervangen. En ze verwijzen naar toekomstige mogelijkheden om de uitstoot van broeikasgassen in de kolen-sector te verminderen door het gebruik van CCS⁵, ondanks dat dit niet een bewezen technologie is en dat het een energie-intensief proces op zich wordt.⁶

Verschillende factoren bepalen de betekenis van steenkool in de mondiale energie-mix:

- Het is een goedkope brandstof.
- Er zijn zeer grote bekende steenkoolreserves en deze zullen beschikbaar zijn voor de nabije toekomst zijn zonder dat het substantiële verscherping van geopolitieke of veiligheidskwesties zal oproepen.

⁴ http://corporateuk.eneco.nl/News_and_Media/standpoints/Pages/Coalplants.

⁵ Carbon capture storage: zie ook www.worldcoal.org/carbon-capture-storage/ccs-technologies/

⁶ Het IPCC verwacht dat CCS zal leiden tot 15 - 40% hoger energie gebruik per kilowatt/uur. Zie ook: Belastingbetaler draait op voor CO₂ uitstoot kolencentrales, <http://www.snm.nl/>

- Steenkool is beschikbaar vanuit een groot aantal brongebieden in een goed bevoorraade wereldwijde markt.
- Kolen kunnen gemakkelijk worden opgeslagen bij de centrales en er kan in noodsituaties een beroep op de voorraden worden gedaan.
- Kolenstook is niet afhankelijk van het weer en kan worden gebruikt als back-up voor wind- en waterkracht.
- Kolen hebben geen hoge druk leidingen nodig of andere speciale aanvoerroutes.
- De aanvoerroutes van kolen hoeven niet tegen hoge kosten beschermd te worden.

Het overslagbedrijf (OBA) slaat over wat de industrie nodig heeft. Nu is er grote vraag naar kolen, dus slaan zij kolen over. Die groei komt doordat de Duitse, Poolse en Tsjechische mijnbouw dichtgaat - het is goedkoper om kolen van overzee te halen. OBA is slechts een schakel in de transportketen van kolen.

Door zorgvuldig te werken, gaan ze stofoverlast zoveel mogelijk tegen. Ze besproeien de hopen kolen met een oplossing van water en cellulose. Dat vormt een korst die verstuiving voor een belangrijk deel tegengaat. Ze houden de storthoogte zo laag mogelijk en bevochtigen droge kolen bij het overstortpunt op de transportbanden met een sproei-installatie. Verder hebben ze windschermen geplaatst en houden ze de wegen nat.

14. Bottlenecks voor duurzame initiatieven:

De volgende punten zoals ingebracht door GroenLinks voor de **Amsterdamse havenvisie** (2008) zijn niet verwerkt. GroenLinks geeft aan voorstander te zijn van een afbouw van de energiemarkt (kolen en olie). Ook deze marktsegmenten zijn voor de haven van belang en zijn een groeimarkt. Deze markt zal op de thans beschikbare terreinen (inclusief de voorziene uitbreidingen zoals VOPAK) verder kunnen groeien. Olie en kolen maken een belangrijk deel uit van de inkomsten van de haven en zijn van belang om als haven de juiste schaalgrootte te behouden (dit met het oog op een economisch verantwoorde inzet van havendienstverleners zoals sleepdiensten en loodswezen). De Amsterdamse haven vervult voor deze ladingstromen zowel een regionale, nationale als internationale rol. De duur van het erfpacht contract van een terminal bedraagt meestal 50 jaar en kan niet eenvoudig worden opgezegd. In de Havenvisie is aangegeven dat er geen ruimte is voor nieuwe terminals voor de kolen- en olieproductenmarkt, tenzij de opslag en de overslag op een duurzame wijze plaatsvinden.

15. Huidige stand van zaken m.b.t. politiek en wetgeving en de eventuele politieke lading die aan het onderwerp/discussie hangt.

Het is duidelijk geworden dat in de Nederlandse energiesector MVO en ketenverantwoordelijkheid (nog) niet zijn vertaald in beleid om sociale en milieueffecten van de mijnbouw aan te pakken in de landen van herkomst. Het ministerie van Economische Zaken heeft een aantal initiatieven genomen om de transparantie te stimuleren, met inbegrip van de transparantie meetlat die de 170 grootste Nederlandse ondernemingen evalueert op een aantal

factoren, waaronder ketenverantwoordelijkheid.⁷ Een ander initiatief is het onderzoek naar de mogelijkheid om Nederlandse moedermaatschappijen in Nederland wettelijk verantwoordelijk te houden voor schendingen van internationaal erkende mensenrechten, arbeids- en milieunormen die gedaan zijn door hun buitenlandse dochterondernemingen.

Deze initiatieven zijn nog niet van de grond gekomen in de ketens, zoals de energiemarkt, waar consumenten minder direct invloed hebben gehad op de duurzaamheid van de goederen. Dit verhoogt de noodzaak van enige overheid bemoeienis. Gezien het belang van Nederland als een importeur van steenkool - zowel voor eindgebruik en voor verdere handel in heel Europa - zou een initiatief van de overheid met betrekking tot kolen wenselijk zijn.

De rol van de Europese Unie

De EU zal waarschijnlijk een grotere rol gaan spelen bij de regulering van de energiemarkt. Dit is te danken aan de energiemarkt die zelf steeds meer geregionaliseerd wordt en de uitbreiding van het gezag van de EU op verschillende gebieden.

Met het Verdrag van Lissabon dat eind 2009 in werking is getreden, heeft de EU in toenemende mate steun vergaard om te werken aan zaken als klimaatverandering en energiezekerheid. Het politieke besef om de beide uitdagingen van klimaatverandering en energiebeleid aan te pakken komt tot uiting in dit verdrag. Voor de eerste keer bevat het verdrag een hoofdstuk over energie, die het EU-beleid een coördinerende rol geeft om de goede werking van de energiemarkt te waarborgen, in het bijzonder de energievoorziening en de bevordering van energie-efficiëntie en energiebesparing en de ontwikkeling van nieuwe en duurzame vormen van energie.

De toegenomen betrokkenheid van de EU bij mondiale vraagstukken, zoals klimaatverandering, is al vertaald in Europese doelstellingen. Europeseleiders ondertekenden in maart 2007 een bindende EU-doelstelling om in 2020 20% van hun energiebehoefte uit hernieuwbare bronnen te halen, waaronder biomassa, waterkracht, wind- en zonne-energie, alsmede dedoelstelling om de uitstoot van broeikasgassen met ten minste 80% te hebben verminderd in 2050.

Niettemin blijft energiezekerheid aan de top van de agenda staan, niet alleen in de lidstaten, maar zeker ook op EU-niveau. De Europese Investeringsbank, bijvoorbeeld, voorziet de energiesector van een groot aantal leningen om de aanvoer te garanderen en de Europese aanvoerroutes en bronnen te diversifiëren. De EU-investeringen in CCS voor de kolengestookte elektriciteitscentrales is een duidelijke erkenning dat deze vorm van energieopwekking bijdraagt aan de klimaatverandering.

In het kader van de internationale handel, vooral bepaald in de Wereldhandelsorganisatie (WTO), worden milieu- en sociale aspecten behandeld als 'non-trade', en worden ze daarmee buiten de strikte opdracht van het onderhandelingsgroepen geplaatst om ze door een aparte commissie te laten behandelen. Hoewel de onderhandelings processen die plaatsvinden in de WTO zijn gericht op toenemende wereldwijde handel, met de bijbehorende effecten op het mondiale milieu en de

⁷ See note 38, p.9

maatschappij, zijn sociale en ecologische aspecten nog niet opgenomen in het mainstream onderhandelingsproces. Op dit moment is er geen wettelijke basis voor een primaat ofwel WTO-regels of andere multilaterale overeenkomsten, zoals bij de milieu-overeenkomsten (het Verdrag inzake Biologische Diversiteit en het VN-Raamverdrag inzake Klimaatverandering).

Dit leidt tot een situatie waarin de EU een aantal van de hoogste milieu-en sociale normen in de wereld heeft, maar deze niet toepast op de gehele keten van ingevoerde goederen in de EU. De voornaamste prioriteiten die deze normen worden verondersteld aan te pakken zijn de strijd tegen klimaatverandering, het behoud van de biodiversiteit, het verminderen van gezondheidsproblemen van vervuiling en meer verantwoord gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Dit zijn precies de belangrijkste problemen die in de case studies van de mijnbouw een rol spelen maar vanwege de afstand van de mijnbouw gebieden tot de EU worden ze niet aangepakt. De EU is een belangrijke regionaal handelsblok met een aanzienlijke capaciteit om een innovatieve kenniseconomie te worden. Als zodanig zou er verder gekeken moeten dan de korte termijn handelsbelangen van het tegenwoordige bedrijfsleven en zou de EU een duidelijker leidende rol moeten nemen om een pad uit te stippelen naar een duurzamer en rechtvaardiger mondiale economie.

16. Afspraken en trends t.a.v. duurzaamheid in komende 5 tot 10 jaar.

Amsterdam heeft de ambitie om in 2020 een van de meest duurzame havens van Europa te zijn. Met een havengebied dat banen en inkomsten oplevert, efficiënt omgaat met ruimte en milieu én aantrekkelijk is voor de omgeving. Haven Amsterdam ziet duurzaam ondernemen daarom als belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling. Ook zegt Haven Amsterdam nee tegen nieuwe kolenterminals. Om dit te realiseren wil Haven Amsterdam bedrijven stimuleren een actieve bijdrage te leveren aan een innovatieve ontwikkeling van het zeehavengebied. Daarom is met ingang van 2009 het [Duurzaamheid- én Innovatiefonds Haven Amsterdam \(DIHA\)](#) opgericht. Hier stort de gemeente jaarlijks € 2 miljoen in.

17. Voorbeelden van acties gericht tegen onduurzaam gebruik en/of handel in de logistiek.

Vooraf Greenpeace heeft door middel van acties en publicaties actie gevoerd tegen het beleid van de Nederlandse energie bedrijven. Ook Milieudefensie en Stichting Natuur en Milieu hebben voortdurend campagnes en publicaties tegen onduurzaam gebruik van steenkool en kolencentrales.

In Nederland vraagt Greenpeace dat de overheid de bouw van bijkomende steenkoolcentrales verbiedt. Maar het WWF is voor, als tenminste de investeringen en subsidies voor CO2-opslag niet ten koste gaan van de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen of energie-efficiëntie. Ook Nederlanders willen geen kolen. Uit onderzoek van Interview NSS blijkt dat maar liefst driekwart van alle Nederlanders een voorkeur heeft voor schone energie (energie van zon, wind, waterkracht en biomassa). Ruim de helft vindt dat de overheid alleen geld moet steken in de

ANNEX 6: Steenkool

ontwikkeling van schone energie en niet in andere energie, zoals olie, kolen, gas en kernenergie⁸.

Op 25 maart 2010 organiseerde Both ENDS een politiek cafe, genaamd „A Burning Issue“ in Den Haag waarin over de effecten van het delven van steenkool in ontwikkelingslanden werd gedebateerd. Mijnbouw in de landen waaruit Nederland zijn kolen betreft heeft vaak slechte gevolgen voor mens en milieu, iets wat de Nederlandse bevolking en de politiek zich niet of onvoldoende realiseert.

Op 18 november 2010 organiseerde de vaste Tweede Kamercommissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie een hoorzitting over de sociale en milieugevolgen van Nederlandse kolenimport in ontwikkelingslanden. Anouk Franck van Both ENDS wees de commissie op de desastreuze gevolgen voor mens en natuur rond de mijnen en stelde de commissie voor een aantal richtlijnen op te stellen voor Nederlandse energiemaatschappijen die hun kolen halen uit landen als Indonesië, Colombia en Zuid-Afrika.

Anouk Franck van Both ENDS beet tijdens de hoorzitting de spits af met een zeer korte uiteenzetting van het probleem. Alle maatschappelijke organisaties die spraken (Both ENDS, Greenpeace, WNF, IDH, Cordaid en SOMO), benaderden het probleem vanuit een ander perspectief. Ze zijn het er echter allemaal over eens dat de productieketen van kolen (de zogenoemde kolenketen) transparant moet zijn en dat dit bij voorkeur wettelijk geregeld moet worden.

Conclusies: kansen en risico's

18. Wat zijn de kansen

Er lijkt een groeiende private en publieke erkenning van de sociale, milieu- en klimaateffecten van het stoken van kolen voor de productie van elektriciteit. Minder aandacht wordt besteed aan de ketenverantwoordelijkheid van energie bedrijven die kolen gestookte energiecentrales beheren. Vrijwillige initiatieven waarbij bedrijven hun eigen normen hanteren zijn nog niet voldoende effectief om de problemen en de logica van de markt echt te veranderen. Hier is nog winst te maken. Door betere monitoring kunnen havens de transparantie van de vervoersonderdelen van de keten verbeteren.

19. Wat zijn de risico's

De behoefte aan steenkool maakt dat er niet snel iets zal veranderen aan de logistieke vervoer via de scheepvaart. Alleen een politieke beslissing om geen kolen meer in te voeren vanuit gebieden waar de mensenrechten worden geschonden, kan er toe leiden dat er meer

⁸ www.greenpeace.nl/news/greenpeace-blokkeert-kolenhave

transparantie komt met betrekking tot de afkomst van een scheepslading. Aan de andere kant: veel steenkool wordt via de Nederlandse havens doorgevoerd naar andere Europese landen, waar misschien minder stringente regels gelden.

In het kader van het huidige mondiale debat over het energiebeleid, is Nederland geen uitzondering op de neiging te denken dat steenkool onmisbaar is in het bereiken van een veilige energievoorziening. Dit standpunt is mede gebaseerd op de relatieve overvloed aan steenkool, in vergelijking met gas en olie, en betekent dat steenkool wordt beschouwd als een essentieel onderdeel van de Nederlandse energiemix. Hoewel veel regeringen slechts indirecte controle over het energiebeleid hebben streven ze nog steeds naar een gevarieerde combinatie van energiebronnen omwille van de continuïteit van de energievoorziening, alsmede de kosten. Dit verklaart waarom in 2007 de Nederlandse regering haar goedkeuring gaf aan licenties om vijf nieuwe kolengestookte energiecentrales te bouwen in Nederland. Dit betekent dat steenkool een belangrijke rol blijft spelen in de toekomstige energiemix van het land.

Er zijn echter belangrijke redenen om kritisch te zijn over het investeren in nieuwe kolencentrales. Steenkool is de meest koolstofintensieve van alle fossiele brandstoffen en een van de belangrijkste bronnen van uitstoot van broeikasgassen. Het aandeel van steenkolen van de wereldwijde energie-gerelateerde CO₂-uitstoot was 42% in 2006 en dit zal naar verwachting stijgen tot 45% tegen 2030. Als zodanig levert steenkool een belangrijke bijdrage aan de klimaatverandering. Dit is op zich een goede reden om veel van het klimaatbeleid te focussen op de vermindering van de afhankelijkheid van steenkool. Echter, terwijl de uitstoot van broeikasgassen (BKG) emissies plaatsvinden langs de hele keten, zijn inspanningen om de emissies te verminderen vooral gericht op het laatste gedeelte van de keten. In het algemeen komen de sociale en milieueffecten van kolenmijnen in steenkool producerende en exporterende landen niet tot uiting in de prijs van steenkool.

Referenties:

'Slimme Haven', Havenvisie gemeente Amsterdam 2008-2020:
www.portofamsterdam.nl/smartsite21806.dws

Notitie-De Goede: Het Roer Om, een GroenLinkse visie op de Amsterdamse Haven (nr. 412 van 2007).

[Verein der Kohlenimporteure: Annual Report 2009](http://www.euracoal.be/pages/medien.php?idpage=550) ;
www.euracoal.be/pages/medien.php?idpage=550

[Verein der Kohlenimporteure: Annual Report 2010](http://www.euracoal.be/pages/medien.php?idpage=550) ;
www.euracoal.be/pages/medien.php?idpage=550

www.greenpeace.nl : de-wereld-achter-kolenstroom.pdf , 2008

Franck, Anouk - "A Burning Issue". Dutch coal-fired energy and its global footprint. Briefing Paper Both ENDS, maart 2010.